

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО»**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

**ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»**

(галузь знань 0304 «Право»,
освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»,
напрямок підготовки 6.030401 «Правознавство»)

для студентів денної форми навчання

**Харків
«Право»
2012**

УДК 349.6
ББК 67.9(4УКР)307
Н15

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 7 від 10.09.2012 р.)*

У к л а д а ч і: А. П. Гетьман,
С. В. Разметаєв,
Г. В. Анісімова,
А. К. Соколова,
В. С. Шахов,
О. М. Ткаченко,
В. Л. Бредіхіна,
Т. В. Григор'єва,
М. К. Черкашина,
В. В. Шеховцов,
О. В. Донець,
М. В. Троцька

**Н15 Навчально-методичний посібник для практичних
занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни
«Екологічне право України» (галузь знань 0304 «Право»,
освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр», напрям підго-
товки 6.030401 «Правознавство») для студентів денної фор-
ми навчання / уклад.: А. П. Гетьман, С. В. Разметаєв,
Г. В. Анісімова та ін. – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України
ім. Ярослава Мудрого», 2012. – 96 с.**

УДК 349.6
ББК 67.9(4УКР)307

© Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», 2012
© «Право», 2012

1. ВСТУП

Екологічне право України – нормативна навчальна дисципліна, вивчення якої є важливою складовою еколоґо-правової освіти студентів вищих навчальних закладів, що набуває особливого значення у період становлення, розвитку і зміцнення державності, прискорення реформування екологічних правовідносин в Україні та суттєвого оновлення правового підґрунтя регламентації екологічних відносин. Опанування головних положень сприяє формуванню сучасного правника як фахівця, який в умовах складних відносин між державою, органами місцевого самоврядування, фізичними і юридичними особами з приводу належності, використання, відтворення природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища може забезпечити режим законності щодо сталого розвитку, прав та інтересів відповідних суб'єктів.

Навчальна дисципліна “Екологічне право України” передбачає дослідження важливих питань про предмет, метод і систему екологічного права, його принципи, джерела, об'єкти та суб'єкти, правові основи екологічного управління, екологічні права та обов'язки громадян, право власності на природні ресурси, загальні положення права природокористування; правове забезпечення екологічної безпеки, економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища, формування і функціонування екологічної мережі, екологічні спори, правове регулювання використання та охорони земель, вод, надр, рослинного та тваринного світу, атмосферного повітря, курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних територій і зон, поводження з відходами, правовий режим надзвичайних екологічних ситуацій, правове забезпечення використання та охорони природних ресурсів виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України, міжнародне екологічне право та міжнародне співробітництво в галузі охорони довкілля, а також засвоєння таких підгалузей права, як: водне, гірниче, лісове, фауністичне, атмосферне.

Програмою передбачено використання різних форм роботи: лекцій, практичних занять, колоквиумів, консультацій;

індивідуальних навчально-дослідних завдань; самостійної роботи.

Оцінювання знань студентів здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК) і підсумково-го контролю знань (ПКЗ). Підсумковою формою контролю знань студентів є іспит, мета якого – перевірити рівень засвоєння теоретичного матеріалу, уміння застосовувати отримані знання при вирішенні конкретних практичних завдань.

У результаті вивчення навчальної дисципліни “Екологічне право України” студенти повинні:

знати систему екологічного законодавства; особливості права власності на природні ресурси; специфіку правового регулювання використання окремих природних ресурсів і об’єктів; правовий режим особливо охоронюваних природних об’єктів;

уміти правильно тлумачити та застосовувати норми екологічного права, використовувати дані науки екологічного права для вирішення професійних завдань, здійснювати юридичний аналіз обставин для кваліфікації екологічних відносин; при виконанні професійних завдань визначати правовий статус органів у сфері екологічного управління та правові наслідки рішень, які вони приймають; у межах економіко-правового механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища застосовувати економічні заходи раціонального природокористування, а також передбачені законодавством механізми правового регулювання використання, охорони та відтворення природних ресурсів.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ п/п	Тема	Всього годин	У тому числі		
			лекції	практичні заняття	самостійна робота
1	2	3	4	5	6

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Загальні положення екологічного права

1	Предмет, метод, система та принципи екологічного права	8	4	2 (коло-квіум)	2
2	Джерела екологічного права	4	2	–	2
3	Правові основи управління природокористуванням та охороною довкілля (екологічне управління)	10	4	2	4
4	Екологічні права та обов'язки громадян	8	2	2	4

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Загальні правові засади екологічної безпеки населення та територій

5	Правові засади екологічної безпеки населення та територій. Правовий режим надзвичайних екологічних ситуацій	10	4	2	4
6	Правове регулювання поведінки з відходами	6	2	2	2
7	Правові засади економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища	8	2	2	4

Продовження

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. Право власності та загальні положення права природокористування

8	Право власності на природні ресурси та комплекси	16	6	4	6
9	Загальні положення права природокористування	8	2	2 (колок- віум)	4
10	Особливості юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Вирішення спорів	4	2	-	2
11	Особливості правового регулювання використання земель	4	2	-	2

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV. Особливості правового регулювання використання окремих природних ресурсів

12	Особливості правового регулювання використання вод	10	4	2	4
13	Особливості правового регулювання використання надр	8	2	2	4
14	Особливості правового регулювання використання рослинного світу	14	6	4	4
15	Особливості правового регулювання використання тваринного світу	10	4	2	4

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ V. Правове регулювання відтворення та охорони природних об'єктів та комплексів

16	Правова охорона атмосферного повітря	8	2	2	4
17	Правове забезпечення формування і функціонування екологічної мережі України	6	2	-	4
18	Правовий режим санітарно-захисних зон, курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних територій та курортів	6	2	-	4
19	Правовий режим об'єктів природно-заповідного фонду	10	4	2	4
20	Міжнародно-правова охорона довкілля	6	2	-	4
Всього:		164	60	32	72

Разом – 164 год

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ”

ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою Національного
університету “Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого”
(протокол № 10 від 15.06.2012 р.)

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Предмет, метод, система та принципи екологічного права

Предмет екологічного права. Поняття, сутність та зміст еколого-правових відносин, їх класифікації. Види екологічних правовідносин: земельні, водні, гірничі, фауністичні, флористичні, атмосферно-повітряні та інші. Науково-правові концепції та методологія взаємодії суспільства і природи. Підстави виникнення, зміни та припинення екологічних правовідносин.

Види об'єктів екологічного права, їх особливості. Поняття природних та природно-антропогенних об'єктів, природних ресурсів та комплексів. Ландшафти та інші природні комплекси як об'єкти еколого-правового регулювання. Співвідношення природних об'єктів та природних ресурсів у системі екологічного права. Поняття та елементи навколишнього природного середовища як об'єкта екологічного права. Екологічна мережа як комплексний об'єкт екологічного права, особливості його правової охорони. Життя і здоров'я громадян у системі об'єктів охорони екологічного права.

Суб'єкти екологічного права: народ України, держава, територіальні громади, органи державної влади, фізичні та юридичні особи, громадські, міжнародні та релігійні об'єднання, іноземні фізичні та юридичні особи, іноземні держави та інші. Особливості екологічної правосуб'єктності.

Особливості методу правового регулювання екологічних відносин. Застосування заходів і способів імперативного та диспозитивного методів правового регулювання екологічних відносин (змішаний метод).

Поняття екологічного права як галузі права; етапи становлення та розвитку. Екологічне право – самостійна галузь права. Співвідношення екологічного права і законодавства. Сучасні концепції екологічного права і перспективи його подальшого розвитку.

Принципи екологічного права та екологічного законодавства. Основоположні принципи: правове забезпечення досягнення гармонічної взаємодії суспільства і природи; правове забезпечення вимог екологічної безпеки; правове закріплення приналежності природних ресурсів конкретним суб'єктам; правове забезпечення раціонального та ефективного використання природних ресурсів; правове забезпечення комплексного підходу до сталого використання, відтворення природних ресурсів; запобігання екологічній шкоді та інші. Функції екологічного права та їх види.

Система екологічного права як галузі: права; науки; навчальної дисципліни. Екологічне право як самостійна галузь права, його підгалузі.

Джерела екологічного права

Поняття, загальна характеристика і система джерел екологічного права.

Конституція України як основний закон у системі екологічного права. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” як базовий закон у системі джерел екологічного права.

Поресурсові кодекси та закони як спеціалізовані джерела екологічного права України (Земельний, Лісовий, Водний кодекси, Кодекс України про надра, закони “Про рослинний світ”, “Про тваринний світ”, ”Про природно заповідний фонд”, “Про

екологічну мережу”, “Про Охорону атмосферного повітря”).

Нормативно-правові акти органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в галузі екологічного права.

Роль судової та господарської практики в регулюванні екологічних відносин.

Міжнародні договори та інші міжнародно-правові акти як джерела екологічного права.

Правові основи управління природокористуванням та охороною довкілля (екологічне управління)

Загальна характеристика управління природокористуванням та охороною довкілля як різновид соціального управління.

Поняття й види управління в галузі екології. Система та повноваження органів управління природокористуванням та охороною довкілля загальної та спеціальної компетенції.

Правове забезпечення участі громадськості в екологічному управлінні природокористуванням та охороною довкілля.

Поняття і зміст функцій управління природокористуванням та охороною довкілля. Загальна характеристика організаційних, попереджувально-охоронних та стабілізаційних функцій екологічного управління.

Процедура реалізації функцій управління природокористуванням та охороною довкілля (еколого-правовий процес).

Екологічні права та обов’язки громадян

Становлення і розвиток інституту екологічних прав та обов’язків громадян. Загальна характеристика системи екологічних прав та обов’язків громадян. Поняття й особливості екологічних прав громадян. Структура екологічних прав як суб’єктивних прав особи. Загальна характеристика природних екологічних прав.

Класифікація екологічних прав громадян. Конституційні

екологічні права на: безпечне для життя та здоров'я довкілля; відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну негативним впливом навколишнього природного середовища; одержання екологічної інформації та ін. Екологічні права, встановлені спеціальними законами про екологію, та екологічні права, передбачені підзаконними нормативними актами.

Поняття, зміст, структура екологічних обов'язків громадян. Види обов'язків громадян у сфері екології (загальні та спеціальні).

Гарантії реалізації екологічних прав громадян. Основні правові форми охорони та способи захисту екологічних прав громадян.

Право власності на природні ресурси та комплекси

Поняття, особливості, зміст та форми права власності на природні ресурси. Конституційні засади права власності на природні ресурси. Право державної, комунальної та приватної власності на природні ресурси.

Підстави, порядок та особливості виникнення права державної, комунальної та приватної власності на природні ресурси. Порядок надання природних ресурсів у приватну власність, приватизація. Загальна характеристика угод як підстав виникнення права власності на природні ресурси.

Основні права та обов'язки власників природних ресурсів, захист і гарантії їх прав. Обмеження прав власників природних ресурсів.

Підстави, порядок та умови припинення права державної, комунальної та приватної власності на природні ресурси та комплекси, види та класифікація таких підстав.

Особливості відповідальності за порушення права власності на природні ресурси. Відповідальність за угоди, які порушують право власності на природні ресурси.

Право природокористування

Загальна характеристика та зміст права природокористування. Основні принципи природокористування (похідність від права власності на природні об'єкти, платність природокористування, цільове призначення, стабільність, обов'язковість дотримання екологічних стандартів, нормативів, лімітів тощо).

Об'єкти права природокористування та їх співвідношення із об'єктами права власності на природні ресурси.

Суб'єкти права природокористування, їх класифікація за відповідними ознаками; екологічна правоздатність та дієздатність суб'єктів природокористування.

Правові види природокористування; їх класифікація за об'єктами і суб'єктами, термінами користування та іншими ознаками. Право загального і спеціального природокористування та їх ознаки. Особливості користування природними ресурсами на умовах оренди. Особливості користування природними ресурсами континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони.

Підстави виникнення та зміни права природокористування (відповідні юридичні дії, факти, події). Надання (відведення) природного об'єкта в натурі (на місцевості). Права та обов'язки природокористувачів. Обмеження прав природокористувачів.

Захист суб'єктивних прав природокористувачів.

Підстави зупинення та припинення права природокористування, види і класифікація таких підстав (відповідні юридичні дії, факти, події).

Правові засади економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища

Поняття та принципи економіко-правового механізму природокористування й охорони довкілля. Основні напрями та складові економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища.

Джерела фінансування екологічних заходів. Фонди охорони навколишнього природного середовища. Плата за спеціальне природокористування: її види та форми справляння. Екологічний податок: суб'єкти та об'єкти оподаткування.

Система лімітів використання природних ресурсів та лімітів скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище та розміщення відходів.

Види економічного стимулювання природоохоронної діяльності.

Екологічне страхування. Екологічний аудит.

Особливості юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Вирішення спорів

Поняття та загальна характеристика юридичної відповідальності в екологічному праві. Визначення та головні ознаки екологічного правопорушення. Особливості, склад, загальна класифікація екологічних правопорушень. Види юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства. Особливості відшкодування майнової шкоди заподіяної довкіллю. Особливості розгляду екологічних спорів.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Особливості правового регулювання використання земель

Загальна характеристика правового регулювання використання та охорони земель. Земля – основне національне багатство України, її функції як об'єкта природи. Правове забезпечення раціонального використання земель.

Правова охорона земель. Імперативний принцип особливої охорони землі як найважливішого компоненту біосфери. Охорона ґрунтів. Стандартизація і нормування в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів. Охорона земель від забруднення небезпечними речовинами. Використання техногенно забруднених земель.

Особливості відповідальності за порушення земельного законодавства: поняття, зміст та види. Відшкодування втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва. Повернення самовільно зайнятих земельних ділянок. Захист прав на землю.

Особливості правового регулювання використання вод

Загальна характеристика права користування водами: поняття, принципи, об'єкти, суб'єкти тощо. Види права водокористування: постійне і тимчасове, відокремлене і сумісне, загальне і спеціальне, цільові види водокористування. Право користування водними об'єктами на умовах оренди. Підстави і порядок виникнення права водокористування. Права та обов'язки водокористувачів. Підстави і порядок припинення права водокористування. Правові заходи охорони вод. Відповідальність за порушення законодавства про використання і охорону вод та відтворення водних ресурсів.

Особливості правового регулювання використання надр

Загальна характеристика права користування надрами: поняття, суб'єкти, об'єкти та види права надрокористування.

Підстави та порядок виникнення, зміни, призупинення та припинення права користування надрами. Спеціальні дозволи на користування надрами. Підстави та порядок надання та вилучення гірничих відводів.

Особливості використання надр на підставі угод про розподіл продукції. Особливості користування надрами при оренді цілісних майнових комплексів паливно-енергетичного комплексу України. Особливості використання окремих корисних копалин (нафти і газу, уранових руд, дорогоцінних металів та каміння тощо).

Права та обов'язки користувачів надр, захист і гарантії їх прав.

Відповідальність за порушення законодавства про надра.

Особливості правового регулювання використання рослинного світу

Рослинний світ як об'єкт правової охорони та використання. Загальна характеристика природних рослинних ресурсів та їх класифікація.

Правова природа використання рослинного світу: поняття, види, об'єктно-суб'єктний склад. Загальне та спеціальне користування природними рослинними ресурсами. Види спеціального користування природними рослинними ресурсами. Правове забезпечення спеціального використання природних рослинних ресурсів та його особливості. Порядок отримання дозволу на спеціальне використання природних рослинних ресурсів.

Правові засади охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин і типових природних рослинних угруповань. Червона книга України. Зелена книга України. Інтродукція. Акліматизація. Селекція рослин. Ство-

рення ботанічних колекцій.

Ліс як об'єкт права лісокористування: поняття, групи. Суб'єкти та види права лісокористування. Особливості спеціального лісокористування. Порядок отримання дозволу на спеціальне лісокористування. Лісовий та лісорубний квиток, їх значення для права спеціального лісокористування. Права та обов'язки лісокористувачів.

Загальна характеристика використання лісових ресурсів, його види: загальне та спеціальне. Правове регулювання використання лісових ресурсів: побічні лісові користування; використання корисних властивостей лісів у культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних, навчально-виховних цілях, для потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідницьких робіт.

Правові засади щодо відтворення, охорони та захисту лісів. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ та лісового законодавства. Особливості майнової відповідальності за шкоду, заподіяну лісу і рослинному світу.

Особливості правового регулювання використання тваринного світу

Загальна характеристика права користування тваринним світом: поняття, об'єкти, суб'єкти та види права користування тваринним світом.

Загальні підстави і порядок виникнення права використання тваринного світу. Права та обов'язки користувачів тваринного світу. Підстави і порядок припинення права користування тваринним світом.

Правові підстави та межі загального використання тваринного світу. Правові засади спеціального використання тваринного світу. Правове регулювання полювання та мисливського господарства, рибальства: їх поняття та види. Правові основи використання диких тварин у наукових, культурно-освітніх, виховних, естетичних і комерційних цілях.

Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу. Особливості майнової відповідальності за шкоду, заподіяну незаконним добуванням об'єктів тваринного світу.

Загальні правові засади екологічної безпеки населення та територій. Правовий режим надзвичайних екологічних ситуацій

Правові підстави забезпечення вимог екологічної безпеки. Поняття екологічної безпеки, її об'єкти та суб'єкти. Класифікації екологічної безпеки за: об'єктами, джерелами небезпеки, територіальними ознаками, масштабами шкідливого впливу. Складові екобезпеки: радіаційна, ядерна, техногенна, хімічна та ін.

Поняття та характеристика правових заходів щодо забезпечення вимог екологічної безпеки. Класифікація державно-правових заходів за спрямованістю їх дій. Загальна характеристика організаційно-превентивних, регулятивно-стимулюючих, розпорядчо-виконавчих, охоронно-відновлювальних і забезпечувальних заходів.

Правове забезпечення ризику в галузі екологічних правовідносин. Поняття екологічного ризику. Джерела екологічного ризику.

Юридична відповідальність за правопорушення в галузі забезпечення екологічної безпеки: умови та підстави. Види відповідальності, особливості цивільно-правової відповідальності.

Загальна характеристика законодавства України про надзвичайні екологічні ситуації (НЕС). Поняття НЕС, їх ознаки та класифікація. Причини їх походження. Поняття та правовий режим зон НЕС. Підстави, порядок оголошення окремої місцевості зоною НЕС. Правові заходи щодо забезпечення захисту населення та територій, запобігання і ліквідація наслідків НЕС.

Правове регулювання поводження з відходами

Відходи як об'єкт правового регулювання. Правова класифікація відходів. Правовий режим поводження з відходами. Особливості правового регулювання поводження з: радіоактивними відходами; твердими побутовими (комунальними) відходами; небезпечними відходами. Правове регулювання діяльності, пов'язаної зі збиранням і заготівлею окремих видів відходів як вторинної сировини та забезпеченням ними переробних підприємств. Транскордонне переміщення відходів та їх правове регулювання. Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері поводження з відходами.

Правова охорона атмосферного повітря

Поняття та особливості атмосферного повітря як об'єкта правової охорони. Співвідношення понять “атмосферне повітря” та “повітряний простір”.

Способи охорони атмосферного повітря. Поняття та особливості правової охорони атмосферного повітря. Система правових заходів щодо охорони атмосферного повітря: дозвільного, попереджувального, контрольного, стимулюючого, поновлювального, заборонного характеру.

Юридична природа дозволів у галузі охорони атмосферного повітря. Правове регулювання стандартизації і нормування в галузі охорони атмосферного повітря. Нормативи в галузі охорони атмосферного повітря: екологічної безпеки атмосферного повітря; гранично допустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарних джерел; гранично допустимого впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел; вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувних джерел; технологічні нормативи допустимого викиду забруднюючих речовин та інші. Порядок затвердження та перегляду встановлених нормативів.

Правові заходи попередження забруднення атмосферного повітря при проектуванні, будівництві і реконструкції під-

приємств та інших об'єктів, які впливають або можуть вплинути на стан атмосферного повітря, при вдосконаленні існуючих та впровадженні нових технологічних процесів і устаткування.

Відповідальність за порушення законодавства в галузі охорони атмосферного повітря. Особливості відшкодування шкоди, завданої порушенням атмосферо-охоронного законодавства.

Правове забезпечення формування і функціонування екологічної мережі України

Загальна характеристика екологічної мережі України: об'єкти, правове забезпечення їх формування. Правова характеристика земельних ділянок, на яких зростають природні рослини угруповання, занесені до Зеленої книги України; територій, які є місцями перебування чи зростання видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України; водоохоронних зон; земель лісогосподарського призначення.

Відповідальність за порушення законодавства про екологічну мережу.

Правовий режим санітарно-захисних зон, курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних територій та курортів

Поняття та загальна характеристика курортних і лікувально-оздоровчих територій (зон) як складових національної екологічної мережі України. Види природних лікувальних факторів та ресурсів. Поняття та юридичні ознаки курорту. Юридичний порядок визнання та оголошення лікувально-оздоровчої місцевості курортом.

Поняття прибережних захисних смуг, водоохоронних зон, позахисних лісових смуг. Порядок використання та охорони буферних зон національної екомережі.

Види використання лікувальних природних ресурсів ку-

рортних та лікувально-оздоровчих територій. Форми власності щодо курортів та лікувально-оздоровчих територій. Коло суб'єктів права використання курортних та лікувально-оздоровчих територій, їх права та обов'язки.

Поняття та види правової охорони курортів та лікувально-оздоровчих зон. Екологічні вимоги щодо їх охорони. Правовий режим округу санітарної (гірничо-санітарної) охорони. Правове закріплення зонування курортних та лікувально-оздоровчих територій.

Поняття рекреаційних територій та їх види. Визначення кола земель рекреаційного призначення як буферних зон національної екологічної мережі України. Види використання рекреаційних територій. Особливості їх відновлення та правової охорони.

Юридична відповідальність за порушення законодавства щодо курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних територій. Особливості майнової відповідальності за шкоду, заподіяну природним лікувальним ресурсам.

Правовий режим об'єктів природно-заповідного фонду

Поняття та загальна характеристика природно-заповідного фонду України як ключового об'єкта національної екологічної мережі України. Правова класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Економіко-правові основи функціонування територій природно-заповідного фонду. Види використання об'єктів природно-заповідного фонду. Суб'єкти права користування територіями природно-заповідного фонду, їх права та обов'язки.

Організаційно-правові форми відновлення, охорони та збереження об'єктів природно-заповідного фонду. Характеристика правового режиму охоронних та захисних зон природно-заповідного фонду.

Особливості використання та охорони окремих видів територій природно-заповідного фонду: природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків,

заказників, регіональних ландшафтних парків, пам'яток природи, заповідних урочищ, ботанічних садів, дендрологічних і зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Особливості юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства щодо використання та охорони об'єктів природно-заповідного фонду України. Майнова відповідальність за спричинення шкоди особливо охороняємим природним територіями та об'єктам природно-заповідного фонду України.

Міжнародно-правова охорона довкілля

Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища: поняття та ознаки. Принципи міжнародно-правової охорони навколишнього середовища. Об'єкти та суб'єкти міжнародно-правової охорони навколишнього середовища. Міжнародно-правова охорона природних об'єктів як складових навколишнього середовища.

Система заходів міжнародно-правового характеру щодо охорони навколишнього середовища. Міжнародна співпраця держав у сфері охорони навколишнього середовища.

Відповідальність за правопорушення у сфері охорони навколишнього середовища: міжнародно-правовий аспект.

4. ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Предмет, метод, система та принципи екологічного права (колектив) (2 год)

Питання для обговорення

1. Поняття екологічних відносин та їх класифікації.
2. Поняття та види об'єктів екологічного права, їх особливості.
3. Суб'єкти екологічного права. Екологічна правосуб'єктність.
4. Особливості методу правового регулювання екологічних відносин.
5. Поняття екологічного права як галузі права. Етапи його становлення та розвитку.
6. Принципи екологічного права та законодавства.
7. Функції екологічного права, їх види.
8. Система екологічного права.
9. Співвідношення екологічного права з конституційним, земельним та іншими галузями права.

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009. – С. 3-21.

Андрейцев В. І. Актуальні проблеми екологічного права: новітні доктрини: ретроспективний аналіз та погляд у майбутнє / В. І. Андрейцев / Матеріали доп. Міжнар. круглого столу “Актуальні проблеми екологічного права”. – Д.: Нац. гірн. ун-т, 2010. – 153 с.

Балюк Г. І. Екологічне право України: Конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частина): навч. посіб. / Г. І. Балюк. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 192 с.

Гетьман А. П. Екологічне право України в запитаннях та відповідях: навч. посіб. / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова. – Х.: Одіссей, 2007. – 480 с.

Гетьман А. П. Методологічні засади становлення правових основ охорони довкілля / А. П. Гетьман // Право України. – 2011. – № 2. – С. 11-19.

Екологічне право України. Академічний курс: підруч. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – 2-ге вид. – К.: Юрид. думка, 2008. – С. 8-26.

Костицький В. В. Екологія перехідного періоду: держава, право, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні) / В. В. Костицький. – 2-ге вид. – К.: Укр. інформаційно-прав. центр, 2001. – 390 с.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. (з наступ. змін. та доповн.) № 1264-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

Тема 2. Джерела екологічного права

(для самостійного вивчення)

(2 год)

Контрольні питання

1. Сформулюйте поняття та визначте особливості джерел екологічного права України.
2. Що ви розумієте під системою джерел екологічного права?
3. За якими критеріями можна класифікувати джерела екологічного права?
4. Які основні норми Конституції України регулюють екологічні відносини?
5. Назвіть кодифіковані поресурсові нормативно-правові акти, які є джерелами екологічного права.
6. Яку роль у регулюванні екологічних відносин відіграють постанови Пленуму Верховного Суду та роз'яснення

Вищого господарського суду України?

7. Яке значення узагальнення судової практики в системі джерел екологічного права?

8. Вкажіть роль і значення нормативних актів Конституційного Суду України в системі джерел екологічного права України?

9. Назвіть особливості, які характеризують міжнародно-правові акти як джерела екологічного права?

Список літератури та основних нормативних актів

Гвоздик П. О. Щодо визначення поняття “джерела екологічного права” / П. О. Гвоздик // Пробл. законності. – 2010. – № 112. – С. 47-56.

Гетьман А. П. Джерела еколого-процесуального права України та їх ознаки / А. П. Гетьман // Вісн. Акад. прав. наук. України. – Х.: Право, 1997. – № 2 (9). – С. 81-91.

Екологічне право України: підруч. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009. – 328 с.

Екологічне право України: навч. посіб. / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. – 2-е вид.: доповн. та переробл. – Х.: Вид-во “Бурун Книга”, 2008. – 368 с.

Екологічне право України. Академічний курс: підруч. / за ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: Юрид. думка, 2005. – 848 с.

Костицький В. В. Конституційне регулювання охорони довкілля: український та світовий досвід / В. В. Костицький // Право України. – 2003. – № 10. – С. 97.

Кравченко С.М. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього природного середовища: підруч. / С. М. Кравченко, А. О. Андрусевич, Дж. Е. Бонайн; за ред. С. М. Кравченко. – Л.: Вид. центр ЛНУ, 2002. – 336 с.

Малышева Н. Р. Гармонизация экологического законодательства в Европе / Н. Р. Малышева. – К.: Наук. думка, 1996. – 233 с.

Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та

методології: моногр. / Н. М. Пархоменко. – К.: Юрид. думка, 2008. – 326 с.

Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / П. Д. Пилипенко, В. І. Федорович, М. Я. Ващишин та ін.; за ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Ін Юре, 2010. – 401 с.

Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 46. – Ст. 2038.

Водний кодекс України від 06.06.1995 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.

Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. // Там же. – 1994. – № 17. – Ст. 99.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України 25.06.1991 р. // Там же. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

Про тваринний світ: Закон України від 03.03.1993 р. // Там же. – 1993. – № 18. – Ст. 191.

Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 р. // Там же. – 2002. – № 30. – Ст. 201.

Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997р. // Там же. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

Про міжнародні договори: Закон України 29.06.2004 р. // Офіц. вісн. України – 2001. – № 46. – Ст. 2038.

Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>

Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями чи між міжнародними організаціями 1986р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>

Конвенція про біологічне різноманіття 1992 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>

Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату 1992 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>

Орхурська конвенція про доступ до інформації, участь

громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища 1998 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>

Тема 3. Правові основи управління природокористуванням та охороною довкілля (екологічне управління) (4 год)

Завдання

1. Виробнича діяльність фірми “Кронус” (засновником якої є громадянин Германії), що займається вирощуванням поголів'я свиней на придбаних виробничих площах, проводиться без застосування очисних споруд, що призводить до подальшого забруднення ґрунтів. Райдержадміністрація звернулася до власника фірми з вимогою призупинити роботу до приведення у відповідність до екологічних нормативів системи видалення техногенних стоків. Однак керівництво фірми вказану вимогу проігнорувало. Громадський інспектор з охорони довкілля, який неодноразово спільно з працівниками органів Міністерства екології та природних ресурсів України проводив рейди та перевірки, склав протокол про адміністративне правопорушення на підставі виявлення порушень природоохоронного законодавства. Райдержадміністрація звернулася до суду.

Вирішіть справу. Вкажіть коло прав та обов'язків громадських інспекторів з охорони довкілля.

2. Харківська обласна державна адміністрація прийняла рішення про затвердження комплексної Програми охорони навколишнього природного середовища в Харківській області на 2011-2015 роки та на перспективу до 2020 року та звернулася до Харківської обласної ради за фінансуванням зазначеної Програми із обласного бюджету на реалізацію передбачених заходів.

Вирішіть справу. Назвіть мету та основні умови розроблення і прийняття державних цільових та інших екологіч-

них програм? Визначте порядок розроблення та виконання державної цільової екологічної програми.

3. Інспектор Державної екологічної інспекції у Харківській обл. на підставі перевірки приватного підприємства “Норд” видав припис директору фірми про суворе дотримання вимог екологічного законодавства, посилаючись на те, що підприємство своєчасно не надало відповідні матеріали спостереження за станом навколишнього природного середовища та рівнем його забруднення до Держекоінспекції. Директор підприємства оскаржив дії інспектора та пояснив, що підприємство не зобов’язане надавати зазначені матеріали, крім того, усі відомості, зокрема, статистичні дані про відходи, було передано в Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Харківській обл.

Вирішіть справу. Вкажіть повноваження Державної екологічної інспекції та Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Харківській обл. З чого складається державна система моніторингу довкілля, визначте порядок її створення та функціонування.

4. Кабінет Міністрів України відповідно до Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” прийняв постанови про утворення Національного природного парку та регіонального ландшафтного парку. Президент України скасував зазначені постанови, посилаючись на те, що відповідно до Закону України “Про природно-заповідний фонд України” рішення про створення об’єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення приймаються Президентом України. Одночасно глава держави звернувся до Конституційного Суду України з поданням щодо конституційності постанов Кабінету Міністрів України.

Вирішіть справу. Чи є законними постанови уряду та дії Президента України? Яке рішення має прийняти Конституційний Суд України? Визначте компетенцію Кабінету Міністрів України та Президента України щодо створення (оголошення) об’єктів природно-заповідного фонду.

5. Виконавчий комітет Харківської міської ради прийняв рішення та затвердив проєкт будівництва олійноекстракційного заводу, врахувавши громадські інтереси, посилаючись на позитивний висновок громадської екологічної експертизи. Представники Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Харківській обл. подали позов до суду у зв'язку з тим, що проєкт будівництва цього заводу не пройшов громадських слухань і не може бути реалізований.

Вирішіть справу. Вкажіть підстави проведення та наслідки громадської екологічної експертизи. Чи необхідно проводити державну екологічну експертизу при будівництві олійноекстракційного заводу? Визначте підстави та порядок проведення громадських слухань.

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шумльги. – Х.: Право, 2009. – 328 с.

Екологічне право України. Академічний курс: підруч. / за ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Юрид. думка, 2008. – 720 с.

Гетьман А. П. Вступ до теорії еколого-процесуального права України: навч. посіб. / А. П. Гетьман. – Х.: Основа, 1998. – 208 с.

Гетьман А. П. Регіональний екологічний контроль: теорія правового регулювання. / А. П. Гетьман, Л. М. Здоровко. – К.: Ін-т законодавчих передбачень і правової експертизи, 2004.

Шуміло О. М. Екологічний правопорядок: інституційні складові: [моногр.] / О. М. Шуміло. – Х.: ХНУВС, 2010. – 292 с.

Орлов Н.А. Правовые основы экологического аудита в Украине: курс лекций / Н. А. Орлов. – Симферополь: Крым. учебно-пед. изд-во, 2005. – 160 с.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 р. // Там же. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

Про місцеві державні адміністрації: Закон України від

09.04.1999 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 20-21. – Ст. 190.

Про екологічну експертизу: Закон України від 09.02.1995 р. // Там же. – 1995. – № 8. – Ст. 54.

Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України: затв. Указом Президента України від 13.04.2011 р. // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 29. – Ст. 1258.

Положення про Державну екологічну інспекцію України: затв. Указом Президента України від 13.04.2011 р. // Там же. – 2011. – № 29. – Ст. 272.

Положення про Державну санітарно-епідеміологічну службу України: затв. Указом Президента України від 06.04.2011 р. // Там же. – 2011. – № 29. – Ст. 1235.

Тема 4. Екологічні права та обов'язки громадян *(4 год)*

Завдання

6. Окружний адміністративний суд міста К. розглянув 05.02.2010 р. адміністративну справу за позовом Міжнародної благодійної організації “Екологія-Право-Людина”, Всеукраїнської громадської організації “Національний екологічний центр України” (далі – позивачі) до відповідача – Міністерства екології та природних ресурсів України (далі – відповідач, Мінприроди), третя особа – Міністерство юстиції України, про визнання незаконним та скасування пунктів 3.2 та 3.6 Положення про порядок надання екологічної інформації, затвердженого наказом Мінприроди від 18.12.2003 р. № 169 (далі – Положення). Позовні вимоги обґрунтовуються тим, що: 1) п. 3.2 Положення, яким відповідач, зокрема, встановив вимогу про зазначення в запиті про надання екологічної інформації не більше трьох питань, обмежує право позивачів на доступ до екологічної інформації, що суперечить положеннями статей 50, 64 Конституції України, Закону України “Про інформацію”; 2) п. 3.6 Положення, яким відповідач передбачив можливість

відмови у наданні екологічної інформації, якщо вона становить державну таємницю, суперечить ч. 2 ст. 50 Конституції України, ст. 25 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”, ст. 2 Оргуської конвенції, ст. 1 та 8 Закону України “Про державну таємницю”, згідно з якими інформація про стан довкілля не може бути засекречена.

Відповідач щодо позову заперечив, стверджуючи, що оскаржуване рішення видане на підставі та в межах повноважень, є обґрунтованим і відповідає іншим критеріям, які ставляться до рішень суб’єктів владних повноважень. Водночас наполягав на відмові у задоволенні позову у зв’язку із пропуском позивачем строку звернення до адміністративного суду.

Вирішіть справу. Визначте коло суспільних правовідносин. Вкажіть правові та організаційні засади забезпечення порядку надання та оприлюднення екологічної інформації.

7. До центру громадської екологічної адвокатури звернулася громадська організація мам м. Соснівка, діти яких хворіють на флюороз (руйнування зубів) і остеопороз (руйнування кісткової тканини) внаслідок перевищення гранично допустимих концентрацій фтору в підземних джерелах водопостачання, з проханням проведення громадської екологічної експертизи. Із матеріалів різних експертиз та інформації наукових організацій відомо, що основним джерелом забруднення підземних вод фтором є Західноукраїнська компанія.

Які підстави та наслідки проведення громадської екологічної експертизи? Чи можна довести причинний зв’язок між забрудненням довкілля різними речовинами та хворобою дітей? Визначте поняття “екологічна шкода” та порядок її відшкодування.

8. Під час судового розгляду справи мешканців села Н. щодо забруднення повітря агрофірмою “Провесін” виникла необхідність звернутися до головного лікаря районної лікарні з проханням надати інформацію про стан захворюваності серед мешканців села. Протягом місяця інформація надана не була.

Адвокат звернувся із скаргою до начальника обласного управління охорони здоров'я.

Вирішіть справу. Визначте коло суспільних правовідносин. Вкажіть порядок і строк надання екологічної інформації, її поняття і види.

9. З колективним зверненням до уповноваженого з прав людини звернулися мешканці м. Ізюм, які наводять наступні факти порушення їх конституційних прав на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50 Конституції України): по-перше, Ізюмський молокозавод здійснив аварійний скид неочищених фекальних стічних вод в об'ємі 10,0 тис. м³, що призвело до забруднення ґрунтових вод; по-друге, надана достовірна інформація щодо недотримання санітарних норм приватним підприємством при будівництві міні-сирзаводу, скидання неочищених стоків та відходів виробництва у водойми.

Дайте правову оцінку ситуації та запропонуйте шляхи її вирішення. Охарактеризуйте форми захисту конституційних екологічних прав громадян.

10. До районного суду звернувся громадянин А. із позовом про усунення перешкод у здійсненні екологічних прав, які чинить його сусід Б. У позовній заяві зазначено, що Б., будучи його сусідом, розташував на земельній ділянці, суміжній із садибою, автомайстерню. На відкритому повітрі та в гаражі (який міститься поряд з будинком А.) фарбує машини екологічно небезпечними речовинами; а також протягом доби здійснює шумовий вплив. Крім цього, сусід обладнав на дорозі загального користування мийку для автомобілів, обмежив цим право користування землями загального користування усім громадянам. Водні стоки, насичені різними речовинами та маслами, забруднюють і повітря позивача.

Вирішіть справу. Які порушення екологічних прав громадян мають місце?

11. Адміністрацією ТОСК “Лагуна” пропуск на терито-

рію пляжу був дозволений лише власним відпочиваючим за наявності курортної картки, для місцевих мешканців – за умови пред'явлення паспорта, а з інших відпочиваючих стягувалася плата за послуги (надання зонтів, інших приладів для відпочинку), тобто вільний, безоплатний та безперешкодний доступ громадян до загального водокористування в межах пляжної зони був обмежений.

Дайте правову оцінку ситуації. Які конституційні екологічні права громадян порушені? Чи є можливим обмеження прав громадян для задоволення власних рекреаційних і оздоровчих потреб? До яких органів повинні звернутися громадяни для захисту порушених прав?

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А.П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009. – С.57-73.

Анисимова А. В. К вопросу о классификации экологических прав граждан / А. В. Анисимова // Пробл. законности. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 1998. – С. 100-107.

Бредіхіна В. Л. Конституційні засади права громадян на безпечне навколишнє природне середовище / В. Л. Бредіхіна. – Х.: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2008. – 168 с.

Гетьман А. П. Становлення та розвиток інституту екологічних прав людини у законодавстві України: [у 5-ти т.] / А. П. Гетьман // Правова система України: історія, стан та перспективи. – Х.: Право, 2008. – Т.4: Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права / за ред. Ю.С. Шемшученка. – 480 с.

Механізми та правові норми участі громадськості в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля / за ред. С. В. Разметаєва. – Х.: ВПЦ “Контраст”, 2011. – 168 с.

Доступ до правосуддя з питань довкілля: посіб. / З. Козак, І. Тустановська. – Л.: Екоправо - Львів, 2002. – 200 с.

Судовий захист екологічних прав громадян України:

довід. для суддів / М. В. Краснова, Н. Р. Малишева, П. І. Шевчук та ін. – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2001. – 178 с.

Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.

Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 10. – Ст. 446.

Про інформування громадськості з питань, що стосуються довкілля: постанова Верховної Ради України від 04.11.2004 р. № 2169-IV // Голос України. – 2004. – № 228. – Ст. 17.

Про затвердження Положення про щоквартальне інформування населення через ЗМІ про об’єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища: наказ Мінприроди України від 01.11.2005 р. № 397 // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 51. – Ст. 3223.

Про затвердження Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля: наказ Мінприроди України від 18.12.2003 р. № 168 // Там же. – 2004. – № 6. – Ст. 357.

Конвенція про доступ до інформації і участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: прийнята в рамках Ради Європи 25.06.1998 р (м. Орхус, Данія): ратифіковано Законом України від 06.07.1999 р. № 832-14 // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 34. – Ст. 296.

Про затвердження Порядку залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля: постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.2011 р. № 771 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 55. – Ст. 2210.

Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проєктів містобудівної документації на місцевому рівні: постанова Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 р. № 555 // Там же. – 2011. – № 41. – Ст. 1669.

Про екологічну експертизу: Закон України від 09.02.1995 р. (з наступ. змін. та доповн.) № 45/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 8. – Ст. 54.

Тема 5. Правові засади екологічної безпеки населення та територій. Правовий режим надзвичайних екологічних ситуацій

(4 год)

Завдання

12. Група громадян, які мешкають у будинках, розташованих біля високовольтної мережі електропередач, звернулася до суду з позовом до дирекції мережі високовольтних електропередач, у якому просила стягнути суму збитків, завданих здоров'ю громадян шкідливим впливом електромагнітних полів. Відповідач позовні вимоги не визнав, заявив при цьому, що в його діях вина відсутня.

Складіть проект рішення суду. Вирішіть справу. Визначте підстави та порядок відшкодування заподіяної шкоди і стягнення коштів на лікування та оздоровлення потерпілих.

13. За результатами проведеного позапланового заходу – перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства на території, підвідомчій Бірківській сільській раді, Державною екологічною інспекцією в Харківській обл. складено акт, в якому зазначалося, що на земельній ділянці в с. Першотравневе по вул. Ветеранів знаходиться несанкціоноване сміттєзвалище (розташоване в межах населеного пункту Першотравневе). Факту підпалу (горіння) сміттєзвалища не встановлено. Дане сміттєзвалище складається зі сміття наступних груп: гній, гілля, тверді побутові відходи. У ході перевірки здійснено заміри площі засміченої земельної ділянки за допомогою сертифікованого засобу вимірювання. Площа засміченої земельної ділянки становить 282 м³, об'єм відходів – 100 м³. Згідно з довідкою, наданою Бірківською сільською радою, земельна ділянка, на якій знаходиться несанкціоноване

сміттєзвалище, належить до земель запасу житлової та громадської забудови Бірківської сільської ради.

За позовом Державної екологічної інспекції в Х/о господарським судом Харківської обл. розглянута справа. Позивач звернувся до суду з позовною заявою про стягнення з відповідача на користь Державного бюджету України 54 877,20 грн шкоди, заподіяної порушеннями законодавства про відходи, а позовні вимоги обґрунтовує тим, що відповідачем не виконано своїх обов'язків щодо належного контролю за безпечним поводженням із відходами на своїй території, запобігання їх негативному впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людей, а також щодо вжиття відповідних заходів для ліквідації несанкціонованого звалища відходів.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте правовідносини, що виникли. Яких заходів для зменшення обсягів утворення відходів, а також для їх утилізації, знешкодження або розміщення повинні вживати суб'єкти права власності на відходи? При наявності яких підстав дозволяється розміщення відходів? Охарактеризуйте особливості відповідальності за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про відходи та охорону навколишнього природного середовища.

14. До суду звернулася Міловська з позовом про відшкодування майнової та моральної шкоди, заподіяної ПАТ “Зоря”. Позивач зазначила, що при проведенні хімічної обробки поля пестициди, агрохімікати вітром рознесені і по її дачній ділянці, на якій вона працювала на той час. Розповсюдившись повітряно-крапельним шляхом, отруйні речовини вплинули на стан її здоров'я. Міловська тривалий час знаходилася в лікарні в реанімаційному відділенні (за висновком експертизи позивач отримала тілесні ушкодження середньої тяжкості і перебувала в лікарні на стаціонарному лікуванні 21 день), отримала інвалідність. Представники відповідача вимоги позивача не визнали, стверджували, що обробка поля проводилася речовинами, які не є забороненими для використання в сільському господарстві.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте правовідносини, що виникли. Який порядок та умови відшкодування шкоди, за-

подіяної здоров'ю громадян у зв'язку з порушенням законодавства в галузі забезпечення вимог екологічної безпеки?

15. Державною екологічною інспекцією в м. К. проведена перевірка приватного підприємства “Бутан” на предмет дотримання вимог законодавства. Перевіркою встановлено, що підприємство відповідно до договору оренди прийняло у користування автомобільний газозаправний пункт, однак на момент перевірки не надало висновок екологічної експертизи, дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами. На підставі акта перевірки винесений припис, яким зобов'язано ПП “Бутан” надати зазначені документи.

Чи є законними дії Державної екологічної інспекції? Визначте, до компетенції яких органів входить видання приписів щодо зупинення дії чи анулювання дозволів на право здійснення певного виду діяльності у разі заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу. Які штрафи та санкції передбачено чинним законодавством у випадку, якщо підприємство не має дозволу на викиди в атмосферу забруднюючих речовин стаціонарними джерелами?

16. Державна екологічна інспекція в Полтавській обл. (далі – “Інспекція”) звернулася до господарського суду м. Києва з позовом до Дочірньої компанії “Укргазвидобування” Національної акціонерної компанії “Нафтогаз України” (далі – “Компанія”) про відшкодування шкоди. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що при здійсненні Інспекцією перевірки дотримання природоохоронного законодавства виявлено, що відповідачем на конденсатопроводі “Солоха-Селешина” допущено аварійне витікання конденсату на угіддях Надержишинської сільської ради Полтавського р-ну, у результаті якого забруднено 500 м² сільськогосподарських угідь (рілля), у зв'язку з чим позивач на підставі ст. 1187 Цивільного кодексу України та ст. 69 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” вказує на наявність підстав для покладення на відповідача обов'язку по відшкодуванню шкоди, заподіяної державі у роз-

мірі 3 696,77 грн.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте правовідносини, що виникли. Дайте визначення поняття “об’єкти підвищеної небезпеки”. Які види діяльності та об’єкти становлять підвищену екологічну небезпеку? Визначте відповідальність за порушення природоохоронного законодавства.

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009. – С. 121-142.

Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: навч. та наук.-практ. посіб. / В. І. Андрейцев. – К., Знання-Прес, 2002. – 332 с.

Заржицький О. С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти): моногр. / О. С. Заржицький. – Д.: Нац. гірн. ун-т, 2012. – 200 с.

Краснова Ю. А. Правове забезпечення екологічної безпеки в галузі цивільної авіації: моногр. / Ю. А. Краснова. – К.: Вид.-полігр. центр “Київський ун-т”, 2011. – 188 с.

Правове забезпечення радіаційної безпеки в Україні / за ред. Г. І. Балюк. – К.: ВГЛ “Обрії”, 2010. – 272 с.

Про об’єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 15. – Ст. 73.

Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XP // Там же. – 1994. – № 27. – Ст. 218.

Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: Закон України від 08.06.2000 р. № 1809-III // Там же. – 2000. – № 40. – Ст. 337.

Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13.07.2000 р. 1908-III // Там же. – 2000. – № 42. – Ст. 248.

Тема 6. Правове регулювання поводження з відходами (2 год)

Завдання

17. АТ “Радон” здійснювало підприємницьку діяльність щодо ввезення на територію України відходів виробництва з Німеччини та займалося їх захороненням. Міська рада, на території якої розміщене АТ “Радон”, прийняла рішення про заборону його діяльності, бо вона суперечить чинному законодавству України в частині завезення на її територію токсичних та особливо небезпечних відходів і порушення порядку їх захоронення та утилізації. Юридична особа звернулася з позовом до суду про визнання рішення міської ради незаконним, оскільки воно обмежує його діяльність.

Чи підлягає позов задоволенню? Розгляньте ситуацію, що склалася. Який порядок поводження з виробничими відходами? Дайте правову класифікацію відходів.

18. Місцевою державною податковою інспекцією отримана інформація від екологічної інспекції про те, що КП “Водограй” здійснює протягом трьох років розміщення твердих побутових відходів на міському несанкціонованому сміттєзвалищі, без відповідного дозволу. Документів на право користування земельною ділянкою під сміттєзвалищем КП “Водограй” не має, сума збору, який повинен сплачуватися за проведення даної діяльності, не обчислена і екологічний податок не сплачується. До того ж місцеві жителі почали скаржитись на погане самопочуття у зв’язку із забрудненням атмосферного повітря навколо сміттєзвалища.

На основі проведеної перевірки до КП застосовано зобов’язання припинити діяльність по розміщенню відходів, відшкодувати жителям шкоду здоров’ю у зв’язку із забрудненням навколишнього природного середовища.

КП “Водограй” звернулося до суду з позовом про скасування рішення державної екологічної інспекції та податкової інспекції, мотивуючи свої дії тим, що не є власником відходів.

Дайте правову характеристику ситуації. Вирішіть справу.

Охарактеризуйте правовий режим поводження з відходами.

19. Під час транспортування рідких відходів хімічного виробництва водій вантажного автомобіля Ф. не впорався з керуванням, автомобіль потрапив у кювет і перекинувся. При цьому відбувся витік рідини, яка потрапила із дощем у ставок.

У ході розслідування ДТП встановлено, що вини водія немає, оскільки аварія виникла через невлаштованість дорожнього покриття.

На суді у якості співвідповідача залучене обласне управління по будівництву та експлуатації автомобільних доріг, представники якого зазначили, що не несуть відповідальності за вказаний випадок, оскільки дана ділянка є аварійно-небезпечною, про що стоїть попереджувальний дорожній знак, до того ж, як наполягають представники облавтодору, вантажівка належить не їм, а тому вони не можуть нести відповідальність за джерело підвищеної небезпеки незалежно від вини.

Представник АТ “Заграва”, якому належить автомобіль, заявив, що, якби не дефекти покриття дороги, то такий випадок взагалі не трапився б.

Визначте коло суспільних правовідносин. Чи обґрунтовані заяви відповідачів? Чи підлягає позов задоволенню? Вирішіть справу.

20. При перетині української митниці затриманий вантаж, який містив небезпечні відходи. Із пояснень особи, яка супроводжувала вантаж, відомо, що частина небезпечних відходів направлялася на територію України з метою їх захоронення, інша – на територію Росії з метою їх зберігання.

Які відходи є небезпечними? Які правила ввезення і перевезення небезпечних відходів через Україну? Якими документами повинен супроводжуватися такий небезпечний вантаж?

21. Під час розвантаження з автомобіля промислових відходів у лісоохоронній зоні затримано водія комбінату, якого притягнуто до адміністративної відповідальності за порушення екологічного законодавства. У подальшому з’ясувалося, що про

скиди відходів у невстановлених місцях був повідомлений інженер комбінату.

Визначите, хто із суб'єктів і до якої відповідальності може бути притягнутий у зв'язку зі скоєнням зазначеного правопорушення?

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. – Х.: Право, 2009. – С. 302-318.

Руденко М. Методика здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів у сфері поводження з відходами / М. Руденко // Право України. – 1999. – № 1. – С. 54-61.

Про відходи: Закон України від 05.03.1998 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – № 36-37. – Ст. 242.

Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30.06.1995 р. // Там же. – 1995. – № 27. – Ст. 199.

Про загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами: Закон України від 14.09.2000 р. // Там же. – 2000. – № 44. – Ст. 374.

Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 р. // Там же. – 1995. – № 12. – Ст. 81.

Про металобрухт: Закон України від 05.05.1999 р. // Офіц. вісн. України – 1999. – № 21. – Ст. 937.

Про затвердження Програми поводження із твердими побутовими відходами: постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 р. № 265 // Там же. – 2004. – № 10. – Ст. 595.

Про затвердження Правил експлуатації полігонів побутових відходів: наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 01.12.2010 р. // Там же. – 2010. – № 100. – Ст. 238.

Про впровадження системи збору, сортування, транспортування, переробки і утилізації відходів як вторинної сировини: постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 р. № 915 // Там же. – 2001. – № 31. – Ст. 1412.

Про затвердження Порядку виявлення та обліку безхазяйних відходів: постанова Кабінету Міністрів України від

03.08.1998 р. № 1217 // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 31. – С. 95.

Про затвердження Порядку ведення реєстру місць видалення відходів: постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 р. № 1216 // Там же. – 1998. – № 31. – С. 90.

Т е м а 7. Правові засади економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища

(4 год)

Завдання

22. До мешканців багатоквартирного будинку як тих, що утворюють побутові відходи, надійшли листи від Державної податкової служби України про необхідність сплати екологічного податку за розміщення відходів згідно з Податковим кодексом України. Громадяни звернулися до ЖЕКу зі скаргами, оскільки систематично платять за вивіз сміття у складі комунальних послуг. ЖЕК, у свою чергу, направив ці скарги до організації-перевізника, яка безпосередньо здійснювала збирання та вивіз сміття до полігону. Остання від сплати екологічного податку відмовилась, мотивуючи це тим, що не є суб'єктом, що розміщує відходи.

Визначите коло суспільних відносин. Які організаційні умови та підстави сплати екологічного податку? Хто є платником екологічного податку в наведеній ситуації? Що є об'єктом оподаткування?

23. Підприємство водопровідно-каналізаційного господарства звернулося до господарського суду з позовом до військової частини про відшкодування збитків, що виникли внаслідок порушення останньою умов договору про надання послуг по відведенню стічних вод. У договорі вказані встановлені для абонента (військової частини) нормативи гранично допустимих скидів забруднюючих речовин. При цьому абоненту надана пільга у вигляді повного звільнення від сплати екологічного

податку, оскільки військова частина утримувала очисні споруди. Збитки у водопровідно-каналізаційного підприємства виникли у зв'язку з систематичним перевищенням абонентом встановлених для нього нормативів та необхідністю додаткових витрат на доочищення стічних вод.

Вирішіть справу. Хто і на яких умовах може звільнитися від сплати екологічного податку?

24. Обласне управління екології та природних ресурсів направило до банку розпорядження про призупинення (припинення) фінансування будівництва ТЕЦ, оскільки проект будівництва не пройшов державної екологічної експертизи. Банк фінансування припинив, але керівництво ТЕЦ звернулося до місцевої ради із заявою про виділення на будівництво коштів із фонду охорони навколишнього природного середовища, оскільки в подальшому планувало запроваджувати енергозберігаючі технології. Місцева рада відмовила в задоволенні заявлених вимог.

Вирішіть справу. Визначте організаційно-правові принципи формування фондів охорони навколишнього природного середовища та використання їх коштів.

25. Виноробницьке підприємство отримало ділянку надр у користування для будівництва підземних винних погребів із метою витримування виноматеріалів і зберігання винопродукції. Однак протягом 6 місяців підприємство ухилялося від плати за користування надрами, мотивуючи це тим, що не видобуває ніяких корисних копалин і вважає достатньою в цій ситуації сплату збору за отримання спеціального дозволу.

Державна податкова служба звернулася до органу державного гірничого нагляду з вимогою перевірки обсягів надр, що використовуються підприємством, та видала припис про начислення штрафу за несплату обов'язкових платежів. Орган державного гірничого нагляду, у свою чергу, припинив дію спеціального дозволу на користування надрами.

Охарактеризуйте правові позиції учасників ситуації, що склалася. Визначте види плати за користування надрами та порядок її справляння.

26. У зв'язку з техногенною аварією на одному з виробничих підприємств міста виникло суттєве та стійке забруднення навколишнього природного середовища на відповідній території, що могло призвести до виникнення надзвичайної екологічної ситуації.

До місцевого бюджету в якості допомоги надійшли інвестиції від міжнародної екологічної фінансової корпорації для виправлення екологічної ситуації та реалізації проектів із ліквідації джерел забруднення та наслідків аварії. Однак місцева рада, посилаючись на постійний дефіцит бюджету, використала надіслані кошти на соціальні виплати (ліквідацію заборгованості пенсіонерам та пільговикам).

Міжнародна корпорація виставила вимогу до ради надати звіт про витрачені кошти і призвала її до відповідальності.

Визначте правові основи екологічного інвестування в Україні. Дайте правову характеристику наведеній ситуації. Яку відповідальність несе місцева рада?

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009. – С. 143-158.

Екологічне право України. Академічний курс: підруч. / за ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Юрид. думка, 2008. – 720 с.

Екологічні та природоресурсні податки і збори: Науково-практичний коментар до розділів VIII, X, XI, XIII, XVI, XVII Податкового кодексу України / відп. ред. Н.Р. Малишева. – К.: Алерта, 2011. – 358 с.

Податковий кодекс України: постатейний коментар: у 2-х ч. / за ред. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2011. – 1128 с.

Горохов В. Сплата екологічного податку в умовах дії Податкового кодексу України з урахуванням внесених змін / В. Горохов // Вісн. податкової служби України. – 2011. – № 33. – С. 21-26.

Про охорону навколишнього природного середовища:

Закон України від 25.06.1991 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755 // Там же. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст. 112.

Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456 // Там же. – 2010. – № 50-51. – Ст. 572.

Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. № 1862 // Там же. – 2004. – № 45. – Ст. 500.

Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560 // Там же. – 1991. – № 47. – Ст. 646.

Про затвердження положення про Державний фонд охорони навколишнього природного середовища: постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.1998 р. (у ред. постанови від 07.04.2006 р.) // Офіц. вісн. України. – 2006. – № 15. – Ст. 1080.

Про затвердження видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів: постанова Кабінету Міністрів України від 17.09. 1996 р. № 1147 // Зб. постанов Уряду України. – 1996. – № 18. – Ст. 505.

Тема 8. Право власності на природні ресурси та комплекси

(4 год)

Завдання

27. Фізична особа-підприємець К. розводив у неволі для продажу за кордон екзотичних тварин, окремі види яких були занесені до Червоної книги України. Державний інспектор з охорони навколишнього природного середовища вважає дії К. незаконними, тому звернувся до суду з позовом про вилучення тварин та скасування державної реєстрації приватного підприємця за зайняття незаконною діяльністю.

Вирішіть справу? Які підстави та порядок виникнення права приватної власності на об'єкти тваринного світу?

28. До селищної ради звернувся С. із проханням передати йому у власність ліс, площею 3 га, що розташований поряд з його будівлею. У заяві він просив передати йому земельну ділянку під лісом в оренду, а сам ліс у власність. Селищна рада відмовила йому з посиланням на те, що С. є іноземцем.

Чи законне рішення селищної ради? Чи зміниться рішення, якщо С. прийме громадянство України? Які підстави набуття лісу у приватну власність?

29. Райдержадміністрація прийняла рішення про надання безкоштовно у власність К. безхазяйної колекції тварин, у тому числі декількох тварин, занесених до Червоної книги України, з метою створення приватного зоологічного парку. Прокурор міста оскаржив це рішення, оскільки вважає, що колекцію тварин потрібно було придбати на конкурентних засадах.

Вирішіть справу. Чи законне рішення райдержадміністрації? Який порядок набуття у власність безхазяйних об'єктів природи?

30. Цегельний завод уклав із сільськогосподарським ТОВ “Зоря” договір оренди кар’єру площею 12 га, який знаходився на землях сільськогосподарського призначення, строком на 3 роки для видобутку глини як корисних копалин місцевого значення. Орендну плату завод згідно з договором мав сплачувати у вигляді п’яти тисяч штук цегли щомісяця. У зв’язку з тим, що завод систематично порушував строки сплати орендної плати, ТОВ “Зоря” звернулось до суду з позовом про дострокове припинення договору оренди.

Яке рішення має прийняти суд? Які правові наслідки визнання угод недійсними?

31. Селищна рада надала фермеру С. в оренду ставок для риборозведення строком на 25 років. Рибінспекція вважає, що цей договір має бути погоджений з органами рибоохорони, тому заборонила фермеру використовувати водойму. Прокурор району, розглянувши скаргу фермера на дії рибінспекції, звернувся до суду з позовом про припинення договору оренди у

зв'язку з порушенням права державної власності на води.

Вирішіть справу.

32. Мешканець районного центру К. звернувся до районної ради з проханням передати йому у власність затоку місцевої річки, загальною площею 2,5 га, що розташована неподалік від його присадибної ділянки. У задоволенні прохання йому було відмовлено, оскільки розпорядження водними об'єктами не входить до компетенції районної ради, а К. запропоновано звернутися до обласної ради.

Чи підлягає вимога К. задоволенню? Мотивуйте свою відповідь.

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009.

Екологічне право України. Академічний курс: підруч. / за ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Юрид. думка, 2008. – 720 с.

Балюк Г. І. Екологічне право України: Конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частина): навч. посіб. / Г. І. Балюк. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 192 с.

Гетьман А. П. Екологічне право України в запитаннях та відповідях: нав. посіб. / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова. – Х.: “Одіссей”, 2007. – 480 с.

Носік В. В. Право власності на землю Українського народу: моногр. / В. В. Носік – К.: Юрінком Інтер – 2006. – 554 с.

Шеховцов В. В. Правове регулювання права приватної власності на об'єкти тваринного світу ва Укураїні: моногр. / В. В. Шеховцов; за наук. ред. А. П. Гетьмана. – Х.: Вид-во ФІНН, 2010 – 210 с.

Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. (з наступ. змін. та доповн.) № 2768-III // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 46. – Ст. 2038.

Водний кодекс України від 06.06.1995 р. (з наступ. змін. та доповн.) № 213/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 214.

Кодекс України про надра від 27.07.1994 р. (з наступ. змін. та доповн.) № 132/94-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.

Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (з наступ. змін. та доповн.) у н/ред. від 08.02.2006 р. № 3404-IV // Там же. – 2006. – № 21. – Ст. 170.

Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. № 591-XIV // Там же. – 1999. – № 22-23. – Ст. 198.

Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894/III // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 2. – Ст. 47.

Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17 // Вісн. Верхов. Суду України. – 2005. – № 1 (53). – С. 9.

Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища: роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р. № 02-5/744 // Вісн. господарського судочинства. – 2001. – № 4. – С. 92.

Тема 9. Загальні положення природокористування

(колоквиум)

(4 год)

Питання для обговорення

1. Основні принципи природокористування (похідність від права власності на природні об'єкти, платність природокористування, цільове призначення, стабільність, обов'язковість дотримання екологічних стандартів, нормативів, лімітів тощо).

2. Правові види природокористування; їх класифікація за об'єктами і суб'єктами, терміном користування, платністю (орендне) й безоплатністю користування та іншими ознакам.

3. Загальне, сумісне і відособлене природокористування.

4. Підстави виникнення, зміни та подовження права природокористування (відповідні юридичні дії, факти, події, судові рішення).

5. Надання (відведення) природного об'єкта в натурі (на місцевості). Документи (державні акти, довідки, постанови, договори, ліцензії тощо), які посвідчують право природокористування, та їх юридична природа.

6. Підстави призупинення та припинення права природокористування, види і класифікація таких підстав (відповідні юридичні дії, факти, події).

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009.

Гетьман А. П. Екологічне право України в запитаннях та відповідях: навч. посіб. / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова – Х.: “Одиссей”, 2008. – 480с.

Природоресурсове право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша. – К.: Істина, 2005. – 376с.

Сафронов Т. А. Екологічні основи природокористування: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Т. А. Сафронов. – Л.: “Новий світ-2000”, 2003. – 248с.

Черкашина М. К. Юридичні гарантії права природокористування: моногр. / М. К. Черкашина; за ред. Гетьмана. – Х.: ФІНН, 2010. – 176с.

Комарницький В. М. Організаційно-правові питання спеціального природокористування: моногр. / В. М. Комарницький. – Луганськ : ЛДУВС, 2010. – 192 с.

Комарницький В. М. Право спеціального природокористування: моногр. / В. М. Комарницький. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – 424 с.

Щербина О. М. Історія становлення та розвитку права природокористування в Україні / О. М. Щербина // Бюл. М-ва юстиції України. – 2009. – № 7. – С. 105-116.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

**Тема 10. Особливості юридичної відповідальності
за екологічні правопорушення. Вирішення спорів**
(2 год)

(для самостійного вивчення)

Контрольні питання

1. Поняття та загальна характеристика юридичної відповідальності в екологічному законодавстві.
2. Функції юридичної відповідальності: компенсаційна, стимулююча, каральна.
3. Підстави виникнення та притягнення до юридичної відповідальності в екологічному законодавстві.
4. Визначення та головні ознаки екологічного правопорушення: злочини та проступки.
5. Особливості, склад екологічного правопорушення.
6. Види юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства: кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, дисциплінарна.
7. Класифікація юридичної відповідальності за колом суб'єктів та об'єктами заподіяння шкоди, специфікою застосування санкцій – основних та додаткових.
8. Екологічні спори та їх сутність.
9. Особливості та порядок вирішення еколого-правових спорів. Об'єктно-суб'єктний склад екологічних спорів.
10. Класифікаційні ознаки спорів майнового та екологічного характеру.
11. Види та механізми вирішення екологічних спорів. Юрисдикційний, договірний та судовий.

**Список літератури та основних
нормативних актів**

Екологічне право України: підруч. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009.

Балюк Г. І. Екологічне право України: Конспект лекцій у схемах: [навч. посіб.] / Г. І. Балюк. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – С. 80.

Козак З. Доступ до правосуддя з питань довкілля: посіб. / З. Козак, І. Тустановська. – Л.: Мета, 2002. – 200 с.

Костюк Ю. Поняття та види шкоди, завданої екологічним правопорушенням / Ю. Костюк // Юрид. вестник. – 2006. – № 2. – С. 96–104.

Краснова М. Теоретико-правові засади запобіжних заходів компенсації шкоди за екологічним законодавством України / М. Краснова // Право України. – 2007. – № 8. – С. 85-91.

Механізми та правові норми участі громадськості в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: довідник для екологічної громадськості / за ред. С. В. Разметаєва. – Х.: Контраст, 2011. – С. 130.

Науково-практичний коментар Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” / за ред. О. М. Шуміла. – Х.: Фактор, 2006. – 592 с.

Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17 // Вісн. Верхов. Суду України. – 2005. – № 1.

Сільнова А. Відповідальність за порушення атмосферно-охоронного законодавства України / А. Сільнова // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 1. – С. 106-112.

Судовий захист екологічних прав громадян України: довідник для суддів / М. В. Краснова, Н. Р. Малишева, П. І. Шевчук та ін. – К.: Вид. дім „КМ Академія”, 2001. – 178 с.

Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

Кримінальний кодекс України // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 21 (08.06.2001). – Ст. 920.

Тема 11. Особливості правового регулювання використання земель

(2 год)

(для самостійного вивчення)

Контрольні питання

1. Надайте визначення землі як об'єкта використання та охорони.
2. На які категорії, відповідно до цільового призначення земель, поділяються усі землі України?
3. Яка сутність “землекористування” як одного з елементів права власності та як самостійного правового інституту.
4. Вкажіть основні принципи використання земель.
5. Яку роль має раціональне використання земель для навколишнього природного середовища?
6. Які існують основні цілі, види та строки землекористування?
7. Назвіть особливості постійного землекористування.
8. Які основні права та обов'язки землевласників та землекористувачів?
9. Охарактеризуйте порядок та умови надання земельних ділянок у користування.
10. Сформулюйте сутність охорони земель.
11. Які існують правові заходи охорони земель та інших природних ресурсів у процесі землекористування?
12. Які організаційно-правові основи проведення меліорації земель в Україні?
13. Який порядок проведення інвентаризації земель під час здійснення землеустрою?
14. Дайте визначення земельного правопорушення.
15. Відповідальність за порушення земельного законодавства, її види.

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009.

Земельний кодекс України : наук.-практ. коментар / за ред. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги. – 6-те вид., доповн. – Х.: Одіссей, 2009. – 624 с.

Мірошниченко А. М. Земельне право України: підруч. / А. М. Мірошниченко. – К.: Алтера; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 712 с.

Андрейцев В. І. Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії / В. І. Андрейцев. – К.: Знання, 2005. – 445 с.

Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: моногр. / П. Ф. Кулинич. – К.: Логос, 2011. – 688 с.

Гаврий Н. С. Правова охорона ґрунтів в Україні / Н.С. Гаврий. – Одеса.: вид-во ОНЮА, 2008. – 228 с.

Про захист конституційних прав громадян на землю: Закон України від 20.01.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 10. – Ст. 194.

Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. // Там же. – 2003. – № 36. – Ст. 282.

Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV // Там же. – 2003. – № 39. – Ст. 350.

Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV // Там же. – 2003. – № 39. – Ст. 349.

Положення про моніторинг земель: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.1993 р. № 661 // Зб. постанов Уряду України. – 1994. – № 1. – Ст. 5.

Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19.04.1993 р. № 284 // Зб. законодав. актів України про охорону навк. природ. середовища. – 1997. – Т. 2. – С. 64-65.

Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.1997 року № 1279 // Офіц. вісн. України. – 1997. – № 47. – С. 40-45.

Про затвердження Класифікації видів цільового призна-

чення земель: затв. наказом Держкомзему України від 23.07.2010 р. № 548 // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 85. – Ст. 2393.

Тема 12. Особливості правового регулювання використання вод (4 год)

Завдання

33. При спорудженні водозабірної свердловини на землях сільськогосподарського підприємства виявлені запаси питної води, яка має цілющі властивості. Сільськогосподарське підприємство пробурило в цьому водоносному місці дві свердловини та організувало подання мінеральної води на свій консервний завод для технічних потреб. Районна рада заборонила використання мінеральної води, але підприємство оскаржило це рішення в суді, вказуючи, що згідно з чинним законодавством (ст. 90 ЗК України) воно має право використовувати не тільки землю, а й підземні води, які знаходяться на його території.

Дайте висновок по справі. Охарактеризуйте підстави виникнення спеціального права водокористування.

34. Під час будівництва водопровідних споруд встановлені три пояси санітарної охорони водопроводів. У зв'язку з гострою нестачею вільних земель водокористувач (міськводоканал) збудував на території, що належить до першого поясу зони санітарної охорони, авторемонтну майстерню зі складом. Районна державна адміністрація, вважаючи дії міськводоканалу порушенням правил користування водами, анулювала дозвіл на спеціальне водокористування.

Чи можна вважати законними дії районної державної адміністрації? У чому полягає суть санітарної охорони водопроводу? Який порядок припинення права спеціального водокористування?

35. Целюлозно-паперова фабрика проводила скидання зворотних вод через очисні споруди, будівництво яких повніс-

тю не було завершено. Через це стало неможливим використання річки для ведення рибного господарства та питного водопостачання.

Начальник державного управління охорони навколишнього природного середовища області звернувся до прокурора області з проханням про притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб за порушення чинного законодавства.

Як вирішити справу? Які умови скидання зворотних вод у водні об'єкти ?

36. За вказівкою капітана іноземного танкера, який знаходився у територіальних водах України, скинуто 350 т забруднюючих речовин, щоб завчасно підготувати резервуари до прийому нафти та скоротити час перебування в порту. Це скидання не було зареєстроване в судових документах. Прибувши в порт, капітан судна відмовився пред'явити посадовим особам порту документи з обліку операцій із речовинами, які є шкідливими для водних біоресурсів та здоров'я людини.

Чи правомірні дії капітана танкера? Які органи можуть перевіряти правильність реєстрації операцій з речовинами, що є шкідливими для водних біоресурсів та здоров'я людини, і притягати до відповідальності? Назвіть основні заходи щодо охорони водних об'єктів від забруднення, засмічення і вичерпання.

37. КП “Харківводоканал” звернулося з позовною заявою в господарський суд до підприємства про стягнення податку у підвищеному розмірі за скидання стічних вод у міську каналізацію з урахуванням того, що відповідач не одержав дозволу на спецводокористування. Відповідач позовні вимоги позивача не визнав, наголосивши, що договір між сторонами існує, вторинному водокористувачеві дозвіл на спеціальне водокористування не потрібен.

Яке рішення повинен прийняти господарський суд? Дайте класифікацію видів водокористування. Які правові наслідки самовільного користування водними об'єктами?

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009.

Труфан І. В. Правовий режим малих річок в Україні: моногр. / І. В. Труфан. – Івано-Франківськ; Видавничо-дизайнерський відділ ЦУТ, 2006. – 168 с.

Водний кодекс України від 06.06.1995 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.

Науково-практичний коментар Водного кодексу України / за ред. Н.Р. Кобецької. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 357 с.

Про питну воду та питне водопостачання: Закон України від 10.01.2002 р. // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 6. – Ст. 223.

Про затвердження Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення: постанова Кабінету Міністрів України від 29.02.1996 р. № 269 // Зб. постанов Уряду України. – 1996. – № 8. – Ст. 241.

Про затвердження Порядку відшкодування збитків, завданих водокористувачам припиненням права або зміною умов спеціального водокористування: постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.1996 р. № 966 // Там же. – 1996. – № 16. – Ст. 453.

Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України: постанова Кабінету Міністрів України від 03.07.1995 р. № 484 // Там же. – 1995. – № 9. – Ст. 235.

Про затвердження Порядку погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 р. № 459: постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 321 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 12. – Ст. 590.

Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання вод-

них ресурсів: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20.07.2009 р. № 389 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 63. – Ст. 2242.

Про затвердження Інструкції про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 15 грудня 1994 р. № 116 // Зб. законодав. актів України про охорону навколишнього середовища. – 1996. – Т. 3. – С. 102.

Тема 13. Особливості правового регулювання використання надр

(4 год)

Завдання

38. Органами гірничого нагляду проведена перевірка діяльності підприємства по видобуванню нафти й газу, яке мало 20 спеціальних дозволів на користування надрами. За поданою документацією з'ясовано, що оголошені дані про запаси нафти на деяких родовищах не відповідають реальному стану їх розробки, у процесі видобутку також пошкоджене рідкісне мінералогічне утворення, визнане об'єктом природно-заповідного фонду. Крім того, експлуатація багатьох свердловин здійснювалася з порушенням вимог щодо охорони навколишнього середовища.

Органи гірничого нагляду припинили видобувні роботи, скасували відповідні дозволи на користування надрами та звернулися до прокуратури.

Визначте види правопорушень та юридичну відповідальність.

39. На території розташування хлібозаводу виявлені запаси кварцу. Керівництво цього підприємства вирішило зайнятися додатковою діяльністю з видобування зазначених корисних копалин та звернулося до місцевої державної адміністрації за спеціальним дозволом. Держадміністрація відмовила у на-

данні дозволу, мотивуючи тим, що не має таких повноважень.

Який порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами? Охарактеризуйте суб'єктний склад надрокористувачів.

40. Іноземна гірничодобувна фірма виграла тендер на видобування нафти у межах континентального шельфу Чорного моря та отримала спеціальний дозвіл на користування ділянкою надр розміром 13 тис. км². Через рік Державна геологічна служба України анулювала дозвіл, мотивуючи це тим, що проведення тендеру не відповідало чинному законодавству, а загальна площа даної ділянки шельфу надто велика для діяльності однієї компанії. До того ж іноземним підприємством не було узгоджено спеціальний режим ведення робіт у межах континентального шельфу з відповідними державними органами.

Фірма звернулася до міжнародного арбітражного суду з позовом проти уряду України.

Визначте коло суспільних відносин та порядок користування надрами континентального шельфу України.

41. На присадибній ділянці К. видобував глину і пісок, використовував їх для будівництва жилого будинка. Частина добутого піску він продав сусідові для теплиці. Органи державного гірничого нагляду заборонили К. видобування корисних копалин і притягли його до відповідальності. К. звернувся зі скаргою до районного прокурора, бо вважав, що він як власник землі має право видобувати корисні копалини для своїх потреб.

Вирішіть справу. Який порядок видобування корисних копалин власниками землі? Яку відповідальність встановлено за незаконне видобування корисних копалин?

42. М., який працював раніше гірничим майстром на вугледобувній шахті, вирішив зайнятися підприємницькою діяльністю по видобуванню корисних копалин будівельної групи (пісок, глина, гравій). Для цього він звернувся до райдержадміністрації за місцем проживання із заявою про реєстрацію його як приватного підприємця. У наданні ліцензії йому відмовлено

на тій підставі, що громадяни можуть добувати корисні копалини лише для свої особистих господарських і побутових потреб. Не погодившись із зазначеним рішенням, М. звернувся до суду.

Яке рішення повинен прийняти суд? Який порядок надання громадянам надр у користування?

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009. – С. 196-214.

Філатова В. К. Правові засади геологічного вивчення надр в Україні: моногр. / В. К.Філатова, Т. М. Шульга. – Х., ФІНН, 2011 – 144 с.

Козьяков И. Н. Недропользование в странах СНГ: сравнительно правовой анализ: моногр. / И. Н. Козьяков. – у 2-х кн. – Кн. 1. – К.: Имилж принт, 2009. – 576 с.

Кодекс України про надра від 27.07.1994 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1994 . – № 36 (06.09.94). – Ст. 340.

Про концесії: Закон України від 16.07.1999 р. // Там же. – 1999. – № 41. – Ст. 372.

Про державну геологічну службу України: Закон України від 04.11.1999 р. // Там же. – 1999. – № 51. – Ст. 456.

Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 р. // Там же. – 1999. – № 44. – Ст. 391.

Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001 р. // Там же. – 2001 – № 50. – Ст. 262.

Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними: Закон України від 18.11.1997 р. // Там же. – 1998. – № 9. – Ст. 34.

Про видобування і переробку уранових руд: Закон України від 19.11.1997 р. // Там же. – 1998. – № 11. – Ст. 39.

Гірничий закон України від 06.10.1999 р. // Офіц. вісн. України. – 1999. – № 43. – Ст. 2125.

Про затвердження Положення про порядок надання гірничих відводів: постанова Кабінету Міністрів України № 59 від 27.01.1995 р. // Зб. постанов Уряду України. – 1995. – № 4. – Ст. 94.

Про затвердження переліку матеріалів, продуктів та послуг, що не можуть бути використані як плата за користування надрами: постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 р. [Електрон. ресурс.] – <http://zakon2.rada.gov.ua>.

Тема 14. Особливості правового регулювання використання рослинного світу

(4 год)

Завдання

43. Для ведення особистого селянського господарства С. отримав у власність земельну ділянку розміром 25 га, до складу якої увійшла ділянка лісу (5га). Після виділення ділянки в натурі С. заборонив односельцям на цій землі збирати гриби, ягоди, лікарські рослини тощо. У суді доказано факти, що С. відібрав 2 кошики суниць у подружжя Т., зібраних на лісовій площі, вважаючи, що це його власність.

Визначте коло правовідносин. Чи підлягає позов громадянина Т. задоволенню? Вирішіть справу.

44. Державною екологічною інспекцією в ході перевірки встановлено факт самовільного знесення зелених насаджень ТОВ “Олімп” на прилеглий до житлового будинку території, що надана останньому в користування, а саме: трьох платанів – діаметр стовбурів 40,32,67 см відповідно, одного каштана – діаметр стовбура 15 см (сухий). На підставі рішення Державної екологічної інспекції на директора ТОВ “Олімп” накладено штраф у розмірі 119 грн. Штраф відповідач сплачувати відмовився, оскільки здійснив видалення сухих, пошкоджених дерев (загрожували лінії електропередач), виконуючи зобов’язання за договором по утриманню в належному стані прибудинкової території.

Як вирішити справу?

45. При проведенні ТОВ “Залізобетон” будівельних робіт по спорудженню котловану на території будівельного майданчика, на якому проводиться реконструкція та будівництво багатофункціонального комплексу, пошкоджено кореневу систему сосни Станкевича, кипарису пірамідального, двох ясенів звичайних, в результаті чого сосна Станкевича усохла (загинула). Державне управління охорони навколишнього природного середовища наклало штраф на ТОВ “Залізобетон” та вимагає компенсації за заподіяну шкоду – 1000 грн. ТОВ “Залізобетон”, не погоджуючись із таким рішенням, звернулося зі скаргою до суду.

Чи підлягає позов ТОВ “Залізобетон” задоволенню? Який порядок отримання дозволу на тимчасове порушення благоустрою? Вирішіть справу.

46. На підставі розпорядження міського голови м. Черкаси приватному підприємству “Нептун” виділено у платне довгострокове тимчасове користування лісову ділянку площею 1,8 га, що знаходиться в постійному користування лісгоспу, для використання в культурно-оздоровчих цілях терміном на 49 років. Упродовж 2 місяців укладено договір на довгострокове тимчасове користування, посвідчений приватним нотаріусом та зареєстрований у реєстрі нотаріальних дій. Прокурор звернувся до господарського суду з позовом про визнання недійсним укладеного договору на підставі ст. ст. 203, 215 ЦК України. В обґрунтування позову прокурор вказав на відсутність у приватного підприємства “Нептун” на час укладання спірного договору спеціального дозволу – лісового квитка для використання корисних властивостей лісу у культурно-оздоровчих цілях. Відповідач проти позову заперечив.

Вирішіть справу. Визначте порядок виникнення спеціальних видів права лісокористування. Які документи посвідчують це право?

47. У знищенні лісового масиву шляхом навмисного підпалу обвинувачувався Р. Лісгосп обчислив розмір шкоди без урахування вартості вирощування нових лісових культур. У свою чергу слідчий виніс постанову про зменшення суми цивільного

позову, виключивши з неї вартість проведених робіт із ліквідації пожежі та очищення території. На думку адвоката Р., із загальної суми заподіяної шкоди слід також виключити суму, на яку лісгосп може реалізувати деревину лісу, що обгоріла.

Яке рішення має прийняти суд? Який порядок визначення розміру шкоди, заподіяної пожежею в лісі?

48. У власності фермерського господарства “Світанок” перебуває 35 га сільськогосподарських угідь, у тому числі 3 га замкненої лісової ділянки. До виділу фермерському господарству означених земель крізь них проходив єдиний шлях до селища Травневе. Розпочавши свою діяльність, фермерське господарство “Світанок” обмежило загальне лісокористування. Мешканці села Травневе звернулися до суду з вимогою закріплення за ними на безоплатній основі права користування чужою земельною ділянкою. На це фермерське господарство “Світанок” зауважує, що місцеві жителі: по-перше, забруднюють лісову ділянку, а по-друге, незважаючи на заборону, збирають з ділянки гриби та ягоди у великій кількості.

Чи підлягає позов задоволенню? Вирішіть справу.

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009. – С. 51-53.

Соколова А. К. Флористичне право України: проблеми формування та розвитку: [моногр.] / А. К. Соколова. – Х.: Право, 2009. – 288 с.

Соколова А. К. Правове забезпечення охорони, відтворення й використання об'єктів рослинного світу / А. К. Соколова // Пробл. законності. – Вип. 94. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – 2008. – С. 104-110.

Костицький В. В. Лісове право України: навч. посіб. / В. В. Костицький. – К., 1999.

Попов В. К. Правові проблеми використання і охорони

рослинного світу / В. К. Попов, А. П. Гетьман // Право України. – 2000. – № 1.

Науково-практичний коментар Лісового кодексу України / Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, Т. Г. Ковальчук [та ін.]. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 368 с.

Ковальчук Т. Право постійного і тимчасового користування лісами: юридичні ознаки та особливості змісту / Т. Ковальчук // Право України. – 2011. – № 2. – С. 148-155.

Лісовий кодекс України: Закон України від 21.01.1994 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 17. – Ст. 99 (у ред. Закону від 08.02.2006 р. // Там же. – 2006. – № 21. – Ст. 170).

Порядок спеціального використання лісових ресурсів: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 761 // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 39. – Ст. 1550.

Правила рубок головного користування: затв. наказом Держ. комітету лісового гос-ва України від 23.12.2009 р. № 364 // Там же. – 2010. – № 6. – Ст. 276.

Правила заготівлі живиці в лісах України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 08.02.1996 р. № 185 // Зб. постанов Уряду України. – 1996. – № 7. – Ст. 209.

Порядок заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23.04.1996 р. № 449 // Зб. законодавчих актів України про охорону навколишнього природного середовища. – 1997. – Т. 2. – С. 292-294.

Правила відтворення лісів: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2007 р. № 303 // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 16. – Ст. 589.

Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних ділянок: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16.05.2007 р. № 733 // Там же. – 2007. – № 37. – Ст. 1483.

Про рослинний світ: Закон України від 19.04.1999 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 22-23. – Ст. 198.

Про захист рослин: Закон України від 14.10.1998 р. // Там же. – 1998. – № 50-51. – Ст. 310.

Про карантин рослин: Закон України від 30.06.1993 р. // у ред. від 19.01.2006 р. // Там же. – 2006. – № 19-20. – Ст. 167.

Про затвердження Положення про Зелену книгу України: постанова Кабінету Міністрів від 29.08.2002 р. № 1286 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 36. – Ст. 1692.

Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України: наказ Мінбуду України від 10.04.2006 р. № 105 // Там же. – 2006. – № 31. – Ст. 2276.

Про затвердження Порядку видалення дерев, кущів, газонів і квітників у населених пунктах: постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2006 р. № 1045 // Там же. – 2006. – № 31. – Ст. 2215.

Тема 15. Особливості правового регулювання використання тваринного світу *(4 год)*

Завдання

49. У межах мисливських угідь лісгоспу затриманий Ш. Протягом кількох років він добув 40 вовченят, за що систематично одержував винагороду від мисливського господарства. Вдома утримував козулю, чорну лелеку, сірого журавля та вухастого їжака. У своїх поясненнях Ш. заявив, що не вважає свої дії браконьерством.

Дайте правову оцінку зазначеним обставинам.

50. У заборонений для полювання час член товариства мисливців Г. на території мисливського заказника поставив петлю, до якої потрапив лось. Доставити м'ясо додому він не зміг, тому воно стало непридатним до вживання. Після встановлення факту браконьерства Г. був оштрафований і позбавлений права полювання на два роки. Він добровільно сплатив суму компенсації за заподіяну шкоду – 500 грн, проте вартість м'яса з нього не стягувалася, оскільки воно не було ним використане.

Зробіть висновок у справі. Які території закриті для полювання? Що слід вважати незаконно добутою продукцією полювання?

51. Управління охорони навколишнього природного середовища області пред'явило в господарський суд позов до сільськогосподарського кооперативу про стягнення 660 грн за шкоду, заподіяну мисливському господарству внаслідок загибелі диких тварин від наїзду автотранспорту та сільськогосподарських машин під час збирання врожаю. Голова відмовився добровільно сплатити вказану суму, оскільки вважає, що в даному випадку вини господарства нема, бо неможливо попередити загибель диких тварин під час здійснення виробничих процесів і експлуатації транспортних засобів. Управління може звернутися з позовами до конкретних водіїв щодо відшкодування заподіяної ними шкоди.

Як вирішити справу?

52. Член товариства рибалок Ч. і С., який у ньому не перебуває, під час першотравневих свят із сіткою, вудками, спінінгами та іншими снастями на човні ловили рибу в технічному водоймищі ГЕС. Піймавши трьох товстолобиків, рибалки відправилися до річки, де виловили трьох щук та 5 кг. дрібної риби. Потім Ч. і С. рибалили в нагульному ставку найближчого риболовецького господарства, де й були затримані інспектором рибоохорони.

Дайте юридичну кваліфікацію діям рибалок і визначте можливі правові наслідки.

53. Органами рибоохорони та прикордонниками в Чорному морі затримане іноземне судно, яке займалося рибальством у водах морської економічної зони України. При огляді судна виявлено 6 т. цінних видів і 3 т. різних водних безхребетних. За це згідно із рішенням суду оштрафовано капітана судна, а також конфісковано продукцію та знаряддя лову. Капітан заявив, що лов проводився з науковою метою і до того ж у водах, які є міжнародними.

Назвіть підстави виникнення права на промислове рибальство у виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України. Чи правильно застосовано в даному випадку законодавство?

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. – Х.: Право, 2009. – С. 270 – 290.

Тваринний світ України: правова охорона, використання та відтворення / за ред. Г.І. Балюк. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.

Шеховцов В. В. Правове регулювання права приватної власності на об'єкти тваринного світу в Україні: моногр. / В. В. Шеховцов; за ред. А. П. Гетьмана. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2010. – 200 с.

Григор'єва Т. В. Правові засади використання, охорони та відтворення водних живих ресурсів: моногр. / Т. В. Григор'єва. – Х.: Право, 2011. – 176 с.

Шахов В.С. Право пользования охотничьими угодьями / В.С. Шахов. – К.: Вища шк., 1993. – 160 с.

Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 2. – Ст. 47.

Про мисливське господарство і полювання: Закон України від 22.02.2000 р. // Там же. – 2000. – № 12. – Ст. 442.

Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 06.02.2003 р. // Там же. – 2003. – № 10. – Ст. 430.

Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. // Там же. – 2011. – № 59. – Ст. 2351.

Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 р. // Там же. – 2002. – № 10. – Ст. 462.

Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 р. // Там же. – 2006. – № 11. – Ст. 692.

Правила здійснення любительського та спортивного рибальства: затв. наказом Держрибгоспу 15.02.1999 р. // Там же. – 1999. – № 19. – Ст. 372.

Положення про порядок поводження із зброєю, видачі ліцензій на добування мисливських тварин та проведення полювань: затв. наказом Держкомлісгоспу України від 02.04.2007 р. // Там

же. – 2007. – № 31. – Ст. 1254.

Порядок здійснення любительського і спортивного рибальства: затв. постановою Кабінетом Міністрів України від 18.07.1998 р. // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 29. – Ст. 1099.

Правила видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення: затв. наказом Мінєкології України від 26.05.1999 р. № 115 // Там же. – 1999. – № 37. – Ст. 1878.

Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих внаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства (крім видів, занесених до Червоної книги України): затв. наказом Держкомлісгоспу та Мінприроди України від 18.07.2007 р. // Там же. – 2007. – № 58. – Ст. 2319.

Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2011 р. № 1209 // Там же. – 2011. – № 92. – Ст. 3342.

Про розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесеним до Червоної книги України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.1993 р. (із змін. від 16.02.1999 р.) // Зб. “Законодавство України про довкілля”. – Т. 2. – Х.: Одиссей, 2006. – С. 549.

Тема 16. Правова охорона атмосферного повітря

(4 год)

Завдання

54. ВАТ “Рутченківський завод «Гормаш»” звернулося в Д-кий окружний адміністративний суд із позовом до Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Д-кій обл. про визнання дій неправомірними, зобов'язання вчинити певні дії. В обґрунтування позовних вимог товариство посилається на те, що 17.05.2008 р. відповідачем

підприємству надано дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря № 00176388 строком дії до 01.10.2011 р. Листом № 1122 від 22.08.2011 р. позивач звернувся до відповідача з проханням збільшити строк дозволу, додавши необхідний висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи № 605/03 від 29.08.2011 р. із протоколом, яким підприємству надано погодження щодо подовження строку дії дозволу. Однак у порушення чинного законодавства Листом від 01.10.2011 р. № 13-7202 відповідач відмовив у зв'язку із ненаданням позивачем необхідного пакету документів.

ВАТ просить суд визнати відмову відповідача у подовженні дозволу на викиди в атмосферне повітря незаконними та зобов'язати подовжити дозвіл строком на п'ять років.

Відповідач позов не визнав.

Вирішіть справу. Визначте порядок подовження строку дії дозволу на викиди в атмосферне повітря стаціонарними джерелами.

55. ТОВ “Агропром” займалося вирощуванням винограду. Для збільшення врожаю підприємство використовувало устаткування для розгону хмар та агрохімікати, внаслідок цього до атмосферного повітря надійшли викиди діоксиду вуглецю. До того ж протягом тривалого часу була засуха. Жителі району неодноразово зверталися зі скаргами до районної ради.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте порядок погодження, видачі та анулювання дозволів на проведення діяльності, пов'язаної із штучними змінами стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських цілях. Визначте вимоги щодо охорони атмосферного повітря під час застосування агрохімікатів. Які порушення законодавства про охорону атмосферного повітря допущені ТОВ “Агропром”?

56. За наслідками комплексної перевірки додержання екологічного законодавства АО “Цементпром” встановлено, що за час приватизації підприємства допускаються систематичні викиди неочищених відходів у атмосферне повітря, система

фільтрів, особливо у вечірній та нічній час, відключається з метою заощадження електроенергії. Тільки за останні 3 місяці кількість викидів зросла втричі. На вимогу населення органи екологічного контролю анулювали дозвіл на спеціальне видобування корисних копалин, які використовуються в процесі виробництва цементу.

Вважаючи таке рішення незаконним, АО звернулося з позовом до Вищого господарського суду України.

Вирішіть справу. Який порядок регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами? Визначте види контролю у галузі охорони атмосферного повітря.

57. Сільськогосподарське підприємство звернулося у господарський суд із позовом до заводу “Хімреактив” про відшкодування збитків, завданих викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря, внаслідок яких було знищено 5 га плодово-ягідних дерев. Представник заводу проти позову заперечував, стверджуючи, що їх підприємство оснащено всіма передбаченими проектом вводу в експлуатацію очисними спорудами, і таким чином, їх діяльність не спричиняє шкоди атмосферному повітрю.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте особливості відповідальності за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону атмосферного повітря.

58. Міська рада звернулася у господарський суд із позовом до ТОВ “Агроспец” про відшкодування збитків у розмірі 3 тис. грн, заподіяних природному парку (пошкодження дерев на площі 0,2 га), у результаті забруднення підприємством атмосферного повітря. ТОВ “Агроспец” проти позову заперечувало, посилаючись на те, що підприємство отримало дозвіл на виготовлення агрохімікатів та дотримується всіх встановлених технічних нормативів. У зв’язку з цим викиди, які здійснюються підприємством в атмосферне повітря, не могли спричинити зазначеної шкоди рослинності.

Крім того, ТОВ “Агроспец” звернулося до НДІ з проблем екології, фахівці якого підготували експертний висновок щодо відповідності екологічному законодавству діяльності підприємства.

Представник міської ради надав до суду документи, які засвідчували факт того, що ТОВ „Агроспец” розпочало свою діяльність без проектування та попереднього її узгодження з органом екологічного контролю.

Проаналізуйте доводи сторін. Зробіть висновок по справі.

59. Група громадян звернулася до Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Харківській обл. із скаргою на діяльність спільного українсько-австрійського підприємства „Кріод”. У своїй скарзі вони вказали, що тривалий час це підприємство інтенсивно експлуатує технологічне устаткування, забираючи азот з атмосферного повітря. У зв’язку з цим декілька громадян захворіло на астму. Громадяни вимагали заборонити діяльність СП “Кріод”. На подану скаргу громадян Державне управління охорони навколишнього природного середовища відповіло про необхідність додатково надати документи, які підтверджували б наявність причинного зв’язку між діяльністю підприємства та їх хворобою.

Надайте письмову консультацію. Який порядок та умови відшкодування шкоди, заподіяної здоров’ю громадян, у зв’язку із забрудненням атмосферного повітря?

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. – Х.: Право, 2009. – С. 283-302.

Науково-практичний коментар Закону України “Про охорону атмосферного повітря” / Г.І.Балюк, І.С.Гриценко, Т.Г.Ковальчук [та ін.]; за ред. Г.І.Балюк. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 328 с.

Малышева Н. Р. Охрана окружающей среды от шумово-

го воздействия (правовые и организационные вопросы) / Н. Р. Малышева – К.: Наукова думка, 1984. – 143 с.

Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 21.06.2001р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 48. – Ст. 252.

Про затвердження Порядку видачі дозволів на експлуатацію устаткування з визначеними рівнями впливу фізичних та біологічних факторів на стан атмосферного повітря, проведення оплати цих робіт та обліку підприємств, установ, організацій і громадян – суб'єктів підприємницької діяльності, які отримали такі дозволи: постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 р. № 432 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 14. – Ст. 742.

Про затвердження Порядку погодження і видачі дозволів на провадження діяльності, пов'язаної із штучними змінами стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських цілях: постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 301 // Там же. – 2002. – № 12. – Ст. 573.

Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря: постанова Кабінету Міністрів від 13.03.2002 р. № 299 // Там же. – 2002. – № 12. – Ст. 571.

Порядок розроблення та затвердження нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел: постанови Кабінету Міністрів України від 28.12.2001 р. № 1780 // Там же. – 2002. – № 1. – Ст. 9.

Про порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря: постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 300 // Там же. – 2000. – № 12. – Ст. 572.

Про затвердження Інструкції про порядок та критерії взяття на державний облік об'єктів, які справляють або можуть справляти шкідливий вплив на здоров'я людей і стан атмосферного повітря, видів та обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря: наказ Міністерства екології та природних ресурсів від 10.05.2002 р. № 177 // Там же. – 2002. – № 22. – Ст. 1074.

Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, які завдані державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря: затв. наказом Мінприроди України від 10.12.2008 р. № 639 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 5. – Ст. 151.

Тема 17. Правове забезпечення формування і функціонування екологічної мережі України

(4 год)

(для самостійного вивчення)

Контрольні питання

1. Загальна характеристика екологічної мережі України: поняття, об'єкти, принципи її формування.
2. Правова характеристика структурних елементів екомережі.
3. Законодавче визначення складових екомережі.
4. Заходи, передбачені законодавством щодо забезпечення формування, збереження та раціонального використання екомережі.
5. Порядок включення до переліків територій та об'єктів екомережі, визначений законом.
6. Правовий режим охорони та використання територій та об'єктів екомережі.

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009.

Олещенко В. І. Організаційно-правові засади збереження біорізноманіття / В. І. Олещенко, Н. Р. Малишева // Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника. – К.: Інтерекосентр, 1997.

Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки: Закон України від 21.09.2000 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2000. – № 47. – Ст. 405.

Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 р. // Там же. – 2004. – № 45. – Ст. 502.

Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. із змін., внесеними згідно із Законом № 1826-VI [1826-17] від 21.01.2010 р. // Там же. – 1992. – № 34. – Ст. 502.

Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 р. // Там же. – 2002. – № 30. – Ст. 201.

Про затвердження положення про Зелену книгу України: постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2002 р. // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 36. – Ст. 1692.

Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них: постанова Кабінету Міністрів України від 08.05.1996 р. № 486 // Зб. постанов Уряду України. – 1996. – № 10. – Ст. 318.

Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття від 25.10.1995 р. // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_711.

Т е м а 18. Правовий режим санітарно-захисних зон, курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних територій та курортів

(для самостійного вивчення)

(4 год)

Контрольні питання

1. Поняття та види лікувальних природних ресурсів і факторів.
2. Поняття та юридичні ознаки курорту.
3. Зміст правової охорони курортів та лікувально-оздоровчих територій.

4. Поняття рекреаційних територій. Види їх використання та особливості охорони.

5. Поняття прибережних захисних смуг та їх правовий режим.

6. Поняття водоохоронних зон та полезахисних лісових смуг. Особливості їх правового режиму.

7. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства щодо використання, відтворення та охорони курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних територій.

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009.

Бобкова А. Г. Правове забезпечення рекреаційної діяльності / А. Г. Бобкова. – Донецьк, 2001. – 42 с.

Малишева Н.Р. Правовий режим земель природоохоронного, оздоровчого та історико-культурного призначення: підруч. / Н. Р. Малишева // Земельне право. – К., 2001.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХП // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 р. // Там же. – 2004. – № 45. – Ст. 502.

Про курорти: Закон України від 05.10.2000 р. // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 44. – Ст. 1884.

Про туризм: Закон України (у ред. від 18.11.2003 р.) // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 13. – Ст. 180.

Положення про Державне агентство з туризму та курортів: Указ Президента України від 08.04.2011 р. // Уряд. кур'єр від 05.05.2011. – № 80.

Про затвердження загального положення про санаторно-курортний заклад: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 р. // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 28. – Ст. 1260.

Порядок створення та ведення Державного кадастру

природних територій курортів: постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2001 р. № 562 // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 21. – Ст. 953.

Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктах: постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.1999 р. (зі змін. від 28.12.2001 р.) // Там же. – 1999. – № 14. – Ст. 110 // Там же. – 2002. – № 1. – Ст. 13.

Про затвердження такс для обчислення шкоди, заподіяної лісу: постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2008 р. № 665 // Там же. – 2008. – № 56. – Ст. 1868.

Порядок розроблення та затвердження спеціальних методик щодо економічного обґрунтування проектів розвитку курортів та економічної оцінки їх природних лікувальних ресурсів: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 р. № 452 // Там же. – 2001 р. – № 20. – Ст. 858.

Порядок здійснення медико-біологічної оцінки якості та цінності природних лікувальних ресурсів, визначення методик їх використання: затв. наказом МОЗ України від 02.06.2003 р. № 243 // Там же. – 2003. – № 36. – Ст. 1970.

Тема 19. Правовий режим об'єктів природно-заповідного фонду (4 год)

Завдання

60. Директор ЖБК “Комфорт” звернувся до Севастопольської міської ради з клопотанням про виділення в орендне довгострокове користування земельної ділянки площею 1 га, розташованої на території національного природного парку “Мис Сарич”, з метою будівництва готельного комплексу.

Міська рада задовольнила надане клопотання й прийняла рішення про можливість надання для зазначеної мети земель парку, вказавши, що побудований об'єкт буде виконувати функції берегозміцнюючої споруди.

Рада Кримської асоціації “Екологія та світ” звернулася з

заявою до прокурора м. Севастополя, в якій вимагала заборонити будівельні роботи, що призведуть до знищення реліктових можевелових дерев та руйнування екологічної системи національного природного парку.

Дайте правову оцінку діям учасників зазначених відносин. Вирішіть справу.

61. За розпорядженням міського голови розпочато будівництво розважального комплексу та території ботанічного саду міста. Представник громадської екологічної спілки “Захист” звернувся до місцевого суду із заявою, в якій вимагав негайної заборони будівництва та притягнення винних до юридичної відповідальності.

Зробіть висновок по справі. Яке рішення має прийняти суд?

62. За рішенням районної державної адміністрації громадянам дозволено сінокосіння та випасання худоби, збір лікарських рослин, ягід та грибів на території заказника. Крім того, прийняте розпорядження про можливість здійснення садівництва та городництва на території заказника. Дирекція заказника звернулася із скаргою до прокурора району.

Зробіть висновок щодо законності вказаних дій. Вирішіть справу.

63. За рішенням обласної державної адміністрації частина земель заповідного урочища передана в тимчасове орендне користування приватному підприємству “Рен” для вирощування, збору та реалізації лікарських рослин. Під час використання підприємством здійснена вирубка частини дерев з метою підготовки землі до висадження лікарських культур.

Керівництво парку звернулося із скаргою до обласної ради, в якій вимагало заборонити дії приватного підприємства як такі, що порушують природоохоронний режим урочища.

Дайте оцінку діям обласної державної адміністрації та підприємства “Рен”. Чи можливе застосування в даному випадку заходів юридичної відповідальності?

64. Громадські природоохоронні організації звернулися до адміністрації області з пропозицією про заснування на території області заповідника, національного природного парку та парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Чи має право приймати відповідне рішення обласна адміністрація? Визначте порядок та умови організації та заснування території природно-заповідного фонду.

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підруч. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264 – ХП // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 р. // Там же. – 2004. – № 45. – Ст. 502.

Про природно-заповідний фонд: Закон України // Там же. – 1992. – № 34. – Ст. 502.

Програма перспективного розвитку заповідної справи в Україні: постанова Верховної Ради України від 22.09.1994 р. // Там же. – 1994. – № 48. – Ст. 430.

Про заходи щодо подальшого розвитку природно-заповідного фонду: Указ Президента України від 23.05.2005 р. № 838/2005 // Уряд. кур'єр. – 2005 – № 100 (01.06.2004).

Про невідкладні заходи щодо забезпечення додержання законодавства в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України: Указ Президента України від 11.11.2004 р. № 1396/ 2004 // Там же. – 2004 – № 219 (17.11.2004).

Положення про державну службу заповідної справи: постанова Кабінету Міністрів України від 09.09.2001 р. № 1000 // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 33. – Ст. 1540.

Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповід-

ного фонду України: постанова Кабінету Міністрів України від 21.04.1998 р. № 521 -2 // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 16. – Ст. 600.

Положення про наукову діяльність заповідників та національних природних парків України: затв. наказом Мінкоресурсів України від 09.08.2000 р. № 103 // Там же. – 2000 р. – № 2. – 29 січня.

Тема 20. Міжнародно-правова охорона довкілля *(4 год)*

(для самостійного вивчення)

Контрольні питання

1. Поняття та ознаки міжнародно-правової охорони навколишнього природного середовища
2. Об'єкти та суб'єкти міжнародно-правової охорони навколишнього природного середовища
3. Міжнародно-правові акти як джерела регулювання охорони навколишнього природного середовища
4. Міжнародна співпраця держав у сфері охорони навколишнього природного середовища.
5. Зобов'язання України за Конвенцією про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів.

Список літератури та основних нормативних актів

Кравченко С. М. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища: підруч. / С. М. Кравченко, А. О. Андрусевич, Дж. Бонайн; за ред. С. М. Кравченко. – Л.: Вид. центр ЛНУ, 2002. – 336с.

Лозо В. І. Становлення і розвиток правових основ екологічної стратегії Європейського Союзу: моногр. / В. І. Лозо. – Х.: Право, 2009. – 252 с.

Лозо В. И. Правовые основы экологической стратегии

Европейского Союза (концептуальное, программное обеспечение, систематизация и комментарий действующего законодательства ЕС) / В. И. Лозо. – Х.: Право, 2008 – 368 с.

Стокгольмська декларація (щодо питань навколишнього середовища), прийнята 16.06.1972 р., м. Стокгольм (Швеція) // http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_454. – С. 79

Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, прийнята 16.11.1972 р., м. Париж (Франція), ратифіковано Україною 04.10.1988 р. // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_089.

Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку, прийнята 14.06.1992 р., м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія) // http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_455.

Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті, прийнята 25.02.1991 р., м. Еспо (Фінляндія), ратифіковано Україною 19.03.1999 р. // http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_272.

5. ПОТОЧНИЙ (МОДУЛЬНИЙ) КОНТРОЛЬ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

ОПИС ПРЕДМЕТА КУРСУ

Курс	Галузь, напря́м, освітньо- кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу (структура залікового кредиту)
<p>Кількість креди- тів ECTS: 4.56</p> <p>Модулів: 2</p> <p>Змістових моду- лів: 5</p> <p>Загальна кіль- кість годин: 164</p> <p>Тижневих го- дин: 4</p>	<p>0304 “Право”</p> <p>6.030401 “Правознавство”</p> <p>“Бакалавр”</p>	<p>Обов’язкова:</p> <p>Модуль I – 92 год з них: лекційних – 60 практичні заняття – 32</p> <p>Модуль II Самостійна робота: 72 год</p> <p>Види контролю: поточний модульний контроль, залік за результатами модульного контро- лю, іспит</p>

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОТОЧНОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Оцінювання знань студентів з екологічного права здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК). Загальним об'єктом оцінювання знань студентів є відповідна частина навчальної програми, засвоєння якої перевіряється під час ПМК.

Завдання ПМК – перевірка опанування та розуміння навчального матеріалу відповідного змістового модуля, здатності осмислити зміст теми чи розділу навчальної програми, застосовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань, умінь публічно чи письмово представити певний матеріал (презентація).

Об'єктами ПМК знань студентів з екологічного права є успішність на практичних заняттях, відвідування лекцій, виконання модульних контрольних завдань (тестів) та індивідуальної роботи.

Загальна кількість балів за ПМК та виконання індивідуальних робіт складає **50 балів**. Змістовий модуль оцінюється в діапазоні **від 0 до 40 балів**, а індивідуальна робота – **від 0 до 10 балів**.

Оцінювання результатів ПМК здійснюється викладачем наприкінці вивчення кожного з п'яти змістових модулів в діапазоні **від 0 до 8 балів**, з них:

- успішність на практичних заняттях (відвідування відповідних форм навчального процесу – лекцій, практичних занять), рівень знань за результатом практичних занять, повнота і ґрунтовність відповіді на питання плану семінарського (практичного) заняття, самостійне опрацювання тем у цілому чи окремих питань – **від 0 до 3-х балів**;
- оцінка за модульну контрольну роботу (тест) – **від 0 до 5 балів**.

Виконання модульних контрольних робіт проводиться у формі тестування. Тести для кожного змістового модуля складаються з 4-х варіантів, 20 тестових запитань для окремого ва-

ріанта. Окреме тестове запитання містить чотири варіанти відповіді. Тестування проводиться під час останнього практичного заняття кожного змістового модуля.

Критерії оцінювання виконання модульних контрольних робіт (тестів):

- 1 неправильна відповідь – 5 балів;
- від 2 до 4 неправильних відповідей – 4 бали;
- від 5 до 7 неправильних відповідей – 3 бали;
- від 8 до 11 неправильних відповідей – 2 бали;
- від 12 до 15 неправильних відповідей – 1 бал;
- більше 15 неправильних відповідей – 0 балів.

Результати ПМК знань студентів вносяться до відомості обліку поточної успішності протягом 3 діб після проведення тестування по кожному змістовому модулю та є основою для визначення загальної успішності студента і враховуються при визначенні балів при підсумковому контролі знань.

У разі невиконання модульних контрольних робіт (тестів) з об'єктивних причин студенти мають право, за дозволом деканату, виконати контрольну роботу до наступного ПМК. Час та порядок складання визначається деканатом разом із кафедрою.

У сьомому семестрі, за результатами практичних занять та виконання модульних контрольних робіт (тестів), студентам виставляється залік на останньому практичному занятті у разі отримання не менш 10 балів.

6. САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота – вид позааудиторної роботи студента навчального характеру, яка спрямована на вивчення програмного матеріалу.

Цей вид передбачає, що студент самостійно опрацьовує конспекти лекцій, літературу, нормативні акти, судову практику до тем, що виносяться на практичні заняття.

Формами самостійної роботи є:

- доопрацювання матеріалів лекції;
- виконання домашніх завдань;
- робота в інформаційних мережах;
- опрацювання додаткової літератури;
- складання конспектів тем, що виносяться на самостійне вивчення;
- підготовка до контрольних навчальних заходів.

7. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Відповідно до “Положення про організацію навчальної роботи в кредитно-модульній системі підготовки фахівців”, затвердженого наказом ректора від 27.05.2006 р. № 68-а, індивідуальна робота студентів з екологічного права включає:

- анотування вивченої додаткової літератури, складання бібліографічних описів тощо;
- узагальнення судової практики;
- написання есе за визначеною тематикою;
- складання термінологічних словників тощо.

Вибір студентом форми індивідуальної роботи здійснюється за погодженням з кафедрою на початку навчального року. Організацію, контроль та оцінку якості виконання індивідуальної роботи здійснює керівник, який закріплюється кафедрою за академічною групою. За індивідуальну роботу студент отримує від 0 до 10 балів.

Робота представляється для перевірки за 7 днів до початку екзаменаційної сесії.

Види та тематика індивідуальних робіт визначається окремими методичними рекомендаціями кафедри.

Навчальна діяльність студентів, які виконують курсові або науково-дослідні роботи з екологічного права як члени студентського наукового гуртка кафедри, за результатами захисту курсових робіт та виконання науково-дослідних завдань за рішенням кафедри може зараховуватися як індивідуальна робота.

Результати виконання студентом індивідуальної роботи вносяться до відомості обліку поточної успішності, є основою для визначення загальної успішності студента і враховуються при обчисленні балів за ПКЗ.

8. ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ

1. Поняття екологічного права. Його предмет та система.
2. Метод екологічного права. Його основні ознаки.
3. Суспільні відносини, що формують предмет екологічного права. Їх класифікація.
4. Принципи екологічного права.
5. Відмінність екологічного права від екологічного законодавства.
6. Загальна характеристика джерел екологічного права.
7. Конституційні засади регулювання екологічних суспільних відносин.
8. Класифікація джерел екологічного права.
9. Рішення Конституційного Суду України в системі джерел екологічного права України.
10. Поняття, зміст та особливості права власності на природні ресурси.
11. Право власності українського народу на природні ресурси.
12. Право приватної власності на природні ресурси. Його об'єкти та суб'єкти.
13. Право комунальної власності на природні ресурси. Його об'єкти та суб'єкти.
14. Право державної власності на природні ресурси. Його об'єкти та суб'єкти.
15. Підстави виникнення права приватної власності на природні ресурси.
16. Підстави виникнення права комунальної власності на природні ресурси.
17. Підстави виникнення права державної власності на природні ресурси.
18. Юридична відповідальність за порушення права власності на природні ресурси.
19. Поняття управління у сфері природокористування та охорони довкілля.
20. Функції управління у сфері природокористування та

охорони довкілля.

21. Органи управління загальної компетенції у сфері природокористування та охорони довкілля.

22. Органи управління спеціальної компетенції у сфері природокористування та охорони довкілля.

23. Кадастри природних ресурсів: поняття та види.

24. Екологічний контроль: поняття та види.

25. Екологічний моніторинг: поняття та види.

26. Екологічна експертиза: поняття та види.

27. Екологічна стандартизація та нормування: поняття та види.

28. Функція просторово-територіального устрою природних ресурсів та її види.

29. Право природокористування. Його поняття та види.

30. Особливості загального природокористування. Його правове забезпечення.

31. Особливості спеціального природокористування. Його правове забезпечення.

32. Правові засади використання природних ресурсів на умовах оренди.

33. Підстави виникнення та припинення права природокористування.

34. Поняття та класифікація екологічних прав.

35. Право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

36. Право людини на вільний доступ до інформації про стан довкілля.

37. Екологічні обов'язки людини.

38. Форми та способи захисту екологічних прав громадян.

39. Юридична природа екологічної безпеки.

40. Правове забезпечення екологічної безпеки.

41. Правовий режим зон надзвичайної екологічної ситуації.

42. Економіко-правовий механізм у сфері природокористування та охорони довкілля. Його поняття та особливості.

43. Право землекористування: поняття та правове забезпечення.

44. Загальна характеристика категорій земель України.

45. Особливості правової охорони земель.
46. Право водокористування: поняття та правове забезпечення.
47. Складові водного фонду України.
48. Особливості загального водокористування. Його правове забезпечення.
49. Спеціальне водокористування. Поняття, види та правове забезпечення.
50. Правовий режим водоохоронних зон та прибережних захисних смуг.
51. Юридична відповідальність за порушення водного законодавства.
52. Право надрокористування: поняття та правове забезпечення.
53. Види та строки користування надрами.
54. Правове регулювання геологічного вивчення надр.
55. Правове регулювання видобування корисних копалин.
56. Юридична відповідальність за порушення законодавства про надра.
57. Рослинний світ як об'єкт правової охорони: поняття та класифікація.
58. Види користування природними рослинними ресурсами.
59. Правова охорона рослинного світу: поняття та основні форми.
60. Зелена книга України: поняття та правове значення.
61. Право лісокористування: поняття та види.
62. Види використання лісових ресурсів та дозволи, що засвідчують це право.
63. Правове регулювання заготівлі деревини.
64. Правове регулювання заготівлі другорядних лісових матеріалів.
65. Правове регулювання побічних лісових користувань.
66. Лісові сервітути: поняття та правове забезпечення.
67. Правові заходи по відтворенню, охороні та захисту лісів.
68. Юридична відповідальність за порушення лісового

законодавства.

69. Право користування тваринним світом: поняття та види.

70. Види використання тваринного світу та їх правове забезпечення.

71. Мисливство та полювання: поняття та правове забезпечення.

72. Документи на право полювання.

73. Поняття та правовий режим мисливських угідь.

74. Поняття та види рибальства.

75. Правове регулювання любительського та спортивного рибальства.

76. Правове регулювання добування (придбання) диких тварин з метою їх утримання і розведення у напіввільних умовах чи в неволі.

77. Особливості цивільно-правової відповідальності за порушення законодавства у галузі полювання та ведення мисливського господарства.

78. Особливості цивільно-правової відповідальності за порушення правил рибальства.

79. Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ.

80. Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони.

81. Правові заходи охорони атмосферного повітря.

82. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря.

83. Поняття та правове забезпечення формування екологічної мережі.

84. Структурні елементи екологічної мережі.

85. Юридична відповідальність за порушення законодавства про екологічну мережу.

86. Природно-заповідний фонд: класифікація та правове забезпечення.

87. Природні та біосферні заповідники: правовий режим та функціональне зонування.

88. Національні природні парки: правовий режим та функціональне зонування.

89. Ботанічні сади та дендрологічні парки: відмінність та функціональне зонування.

90. Зоологічні парки: правовий режим та функціональне зонування.

91. Поняття та юридичні ознаки курорту.

92. Особливості правової охорони курортних та лікувально-оздоровчих територій.

93. Правовий режим рекреаційних територій.

94. Червона книга України: поняття та правове значення.

95. Категорії видів тваринного та рослинного світу, що заносяться до Червоної книги України.

96. Юридична відповідальність за порушення законодавства про Червону книгу України.

97. Відходи як об'єкти еколого-правового регулювання.

9. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І УМІНЬ СТУДЕНТІВ

Підсумкове оцінювання рівня знань студентів з начальної дисципліни “Екологічне право України” здійснюється за **100-бальною шкалою** на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК) в діапазоні **від 0 до 40 балів**, індивідуальної роботи в діапазоні **від 0 до 10 балів** та підсумкового контролю знань студентів (ПКЗ) в діапазоні **від 0 до 50 балів**.

Якщо за результатами ПМК та виконання індивідуальної роботи кількість отриманих студентом балів становить 45 і більше, за поданням лектора на засіданні кафедри може бути прийнято рішення про його звільнення від підсумкового контролю знань (іспиту). У такому випадку підсумкова оцінка (за 100-бальною шкалою) визначається з урахування коефіцієнта 2, який застосовується до кількості балів, отриманих студентом за результатами ПМК та індивідуальної роботи (наприклад, 45x2, до відомості вноситься 90 балів (відмінно), 48x2 – 96 балів відповідно).

ПКЗ студентів з начальної дисципліни “Екологічне право України” проводиться у формі усного іспиту з основних питань навчальної дисципліни. Екзаменаційний білет складається з трьох питань.

При проведенні іспиту виставляється оцінка, яка кратна 5 (0, 25, 30, 35, 40, 45, 50), за винятком ситуації виставлення підсумкової оцінки за результатами ПМК та індивідуальної роботи без складання іспиту, якщо кількість отриманих студентом балів становить 45 і більше.

Критерії оцінювання знань і умінь студента під час ПКЗ (іспиту) повинні відповідати наступним параметрам:

Кількість балів	Критерії оцінювання знань і умінь студента
50	1. Усебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу, передбаченого програмою “Екологічне право України”, у тому числі орієнтування в основних наукових доктринах та концепціях дисципліни; 2. Засвоєння основної та додаткової літератури, рекомендованої навчально-методичним посібником; 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни та використання отриманих знань у практичній роботі.
45	1. Повне знання матеріалу, передбаченого програмою; 2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої навчально-методичним посібником; 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
40	1. Достатньо повне знання матеріалу, передбаченого програмою, та відсутності у відповіді суттєвих неточностей; 2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої навчально-методичним посібником; 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
35	1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою в обсязі, що уможливило подальше навчання і майбутню роботу за професією; 2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої навчально-методичним посібником; 3. Помилки та суттєві неточності при відповіді на іспиті за наявності знань для їх самостійного усунення або усунення за допомогою викладача.
30	1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою, в обсязі, що уможливило подальше навчання і майбутню роботу за професією; 2. Знайомство з основною літературою, рекомендованої навчально-методичним посібником; 3. Помилки при відповіді на іспиті за наявності знань для усунення найсуттєвіших помилок за допомогою викладача.

25	1. Прогалини в знаннях по значній частині основного матеріалу, передбаченого програмою; 2. Наявність суттєвих помилок при відповіді на іспиті; 3. Неможливість продовжити навчання або здійснювати професійну діяльність без додаткової підготовки з цієї дисципліни.
0	1. Відсутність знань по значній частині основного матеріалу, передбаченого програмою; 2. Неможливість продовжити навчання або здійснювати професійну діяльність без проходження повторного курсу з цієї дисципліни.

До відомості обліку підсумкової успішності заносяться сумарні результати у балах ПМК, індивідуальної роботи студентів та ПКЗ, а шляхом їх складання визначається загальна кількість отриманих балів та підсумкова оцінка з навчальної дисципліни відповідно до шкали:

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100-бальною шкалою, що використовується в університеті
A	Відмінно – відмінне виконання, але з незначною кількістю помилок	5	90 - 100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80 - 89
C	Добре – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75 - 79

Закінчення

D	Задовільно – непогано, але із значною кількістю недоліків	3	70 - 74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії		60 - 69
FX	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим, як пере-скласти	2	35 - 59
F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		1 - 34

ЗМІСТ

1. Вступ	3
2. Загальний розрахунок годин, лекцій, практичних занять, самостійної роботи	5
3. Програма навчальної дисципліни „Екологічне право України”	8
4. Завдання до практичних занять та самостійної роботи.....	22
5. Поточний (модульний) контроль знань студентів	79
6. Самостійна робота.....	82
7. Індивідуальна робота студентів	83
8. Програмні питання	84
9. Критерії оцінювання знань і умінь студентів	89

Навчальне видання

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»**

(галузь знань 0304 «Право»,
освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»,
напрямок підготовки 6.030401 «Правознавство»)
для студентів денної форми навчання

Укладачі : ГЕТЬМАН Анатолій Павлович,
РАЗМЄТАЄВ Сергій Володимирович,
АНІСІМОВА Ганна Валеріївна,
СОКОЛОВА Алла Костянтинівна,
ШАХОВ Віктор Семенович,
ТКАЧЕНКО Олена Миколаївна,
БРЕДІХІНА Вікторія Леонідівна,
ГРИГОР'ЄВА Тетяна Вікторівна,
ЧЕРКАШИНА Марина Костянтинівна,
ШЕХОВЦОВ Володимир Володимирович,
ДОНЕЦЬ Ольга Володимирівна,
ТРОЦЬКА Марина Василівна

Відповідальний за випуск *А. П. Гетьман*

Редактор *Л. В. Русанова*
Комп'ютерна верстка *Л. П. Лавриненко*

Підписано до друку з оригінал-макета 03.10.2012 р.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 3,5. Ум. друк. арк. 5,58. Вид. № 802.
Тираж 300 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено в друкарні «Контраст»
(057) 719-49-13